

40
Y
S I A R S

A RODDWYD GAN

HORSLEY (S A M U E L,)
K

ARGLWYDD ESGOB TY DDEWI,

I

OFFEIRIAID EI ESGOBAETH,

AR EI

YMWELIAD CYNTAF,

YN Y FLWYDDYN, 1790.

YNGHYD A

P H R E G E T H

AR

GNAWDOLIAETH EIN IACHAWDWR,

GAN YR UN

GWIR BARCHEDIG AWDWR.

WEDI EU CYFIEITHU I'R GYMRAEG
GAN Y PARCHEDIG JOHN HARRIES,
CURAD *Llanfrynach*, yn *Sir Frycheiniog*,
YN Y FLWYDDYN, 1791.

A B E R H O N D D U,

ARGRAFFWYD GAN WILLIAM A GEORGE NORTH.

2, R A 2

Y

S I A R S, &c.

Fy Mrodyr Parchedig,

GAN mai prif ddiben ymweliad Esgobaidd, ydyw diwygio, neu ragflaenu y cyfryw anrhefn a cham-arfer ag a ellir ddisgwyl o bryd i bryd i ymlusgo i mewn, trwy ddiofalwch yn unig, heb gyfiawn achos i neb feio ar fwriad ac ymddygiad da cyffredinol yr Offeiriaid; mi a gyfrifwn bob munud yn myned ar fêth oddiwrth wir amcan ein cyfarfod, ag a dreuliwn i naill ai mewn ymofyniadau manylddoeth ar byngciau dyrys o athrawiaeth ddofn, neu mewn annogaethau cyffredinol i ddeffroi eich zêl a'ch diwydrwydd yn nyledfwyddau eich fwydd sanctaidd. Yr wyf yn hyderu, fy mod i yn cyfeirio fy ymadrodd at wyr ag fydd yn dra-hyddysg yn y

dirgeledigaethau hynny o eiddo Duw,
y rhai y maent yn oruchwylwyr
arnynt,——oddiwrth lawer o'r rhai y
byddwn happus i dderbyn hyffordd-
iad fy hun——at weision ffyddlon yr
Arglwydd, yr hwn a'n galwodd ni,
y rhai nid rhaid iddynt wrth un
cymhelliad at eu dyledswydd yn gyf-
fredinol, yn amgenach nâ'u teimlad
eu hunain o'r rhwymedigaeth a ofod-
wyd arnynt. Y cyngor, ag wyf fi'n
feddwl gynnyg ar yr achlysur presen-
nol, fydd mewn modd enwedigol yn
perthyn i'ch sefyllfaoedd neullduol;
megis wedi eich galw i waith eich
gweinidogaeth yn y cornelau pellen-
nig hyn o'r ynys, mewn cynnulleid-
faoedd, ag fydd, oddieithr mewn rhai
o'r trefydd mawr, yn cael eu gwneu-
thur i fynu yn agos yn llwyr-gwbl o'r
cyffredin bobl; ac o'r fâth gyffredin
bobl, ag fydd, o herwydd eu sefyllfa
anghyfannedd, â'u gwybodaeth wedi
ei chynhyddu leiaf o'u holl gyd-
wladwyr o'u cyd-râdd, trwy ddygiad
boreuol i fynu, ac am hynny fydd
wedi eu parottoi leiaf, trwy unrhyw
hyfforddiadau blaenorol, i dderbyn yr
addysg, yr hwn y mae eich dymuniad
a'ch dyledswydd i'w roddi.

CWESTIWN

CWESTIWN o fawr bwys, ynddo ei hun yn hawdd, eithr dyrys ac anni-ben i'r fawl a'i cymmerant i fynu, â'u meddyliau wedi eu meddiannu â rhyw ragfarnau cyffredin, ac o blegid hynny a benderfynir yn gyfeiliornus yn rhy fynych yr wyf yn ofni, ydyw, Pa beth yw *Sylwedd yr Addysg* ag fydd addas yn y cyfryw gynnu-lleidfaoedd? yn fwy neullduol yn amgylchiadau presennol yr Eglwys sefydledig? Yr wyf yn meddwl, y gallai Offeiriad y Plwyf, trwy ei ym-roadau, wneuthur llawer tu ag at rwystro cynnydd y rhywogaeth newydd honno o anghrediniaeth, ag a danir ar lêd gan rai o bleidwyr y dyddiau hyn, yn gystal a thu ag at wellhâu y gwallgof crefyddol ag fydd yn perchennogi rhai aelodau gweinion o'n cymmundeb ein hunain, y rhai, wyf yn hyderu, er hynny, fydd â'u dibenion yn dda; gallai Offeiriad y Plwyf, yn wir, wneuthur llawer mwy nâ Gwrthddadleuwyr cyhoeddus, trwy eu hymofyniadau dysgedig; oni bai fod egwyddorion cyfeiliornus wedi myned ar lêd, y rhai, er's amryw o flynyddoedd aeth heibio, o's nad yw fy sylw yn fy nhwylo, a

fawr-lywodraethafant ymddygiad yr Offeiriaid Plwyfol yng ngweinidogaethad y Gair.

I A W N ffeiddiad o'r ymrysonau digofus, y rhai ym mhob oes a deyrn-afasant ym mysg Crist'nogion, er pan beidiodd erledigaethau oddi allan; yn enwedig, er amser y Diwygiad, ym mhlith Protestaniaid o wahanol enwau, ar yr efgus o leiaf o ryw wahaniadau mewn barn, mewn pyngciau dyrys ac ymrafaelion rhesymmau; iawn ffeiddiad o'r ymrysonau hynny, a ddug i mewn ac a roddes dderbyniad cyffredinol i Egwyddor, yr hon oedd yn debyg i addaw Heddwch ac Undeb, trwy beidio a fôn am achos, neu yn hytrach, efgus yr ymranniad. Sef, nad oes i'r Bobl Wledig, yn enwedig y rhai mwyaf annysgedig o honynt, nemmawr o berthynas yn Nirgeledigaethau crefydd ddatguddiedig, o's byddant ofalus am ei Dyledswyddau hi. Am hynny cyfrifwyd yn gasgliad tēg a diogel, mai swydd dysgawdwr Crist-ianogol, ydyw gwasgu yr Ymarfer o Grefydd ar gydwybodau ei wrandawyr, yn hytrach nâ mynych-adrodd a chadarnhau ei Hathrawiaethau hi.

DRACHEFN,

DRACHEFN, ofn tueddiad dinystriol rhai opiniynau gorwyllt, ag mae dynion, haeddiannol o fwy o barch, o herwydd gwrês eu defosiwn, nag o herwydd iachusrwydd eu barn, wedi eu himpio yn ddiweddar ar yr athrawiaeth o Gyfiawnhâd trwy Ffydd, megis y gosodir hi allan yn yr unfed ar ddeg, y deuddegfed, a'r trydydd ar ddeg o Erthyglau ein Heglwys, (yr hon, p'odd bynnag, nid yw yn unrhyw farn neullduol o eiddo Eglwys Loegr, ond athrawiaeth gyffredin yr holl brif Ddiwygwyr, heb sôn mai dyma gongl-faen holl drefn Pryn-edigaeth;) ofn tueddiad dinystriol yr opiniynau gorwyllt hynny, ag fydd, debygid, yn rhyddhâu y Credadyn oddi tan awdurdod pob Cyfreithiau Moesol, a roddes goel gyffredin i Egwyddor arall; yr hon nid wyf fi byth yn glywed heb ddirfawr ofid o enau Difynydd, nac o'r pulpid, nac mewn cyfrinach: Sef, mai'r un peth ydyw Crefydd Ymarferol a Moesoldeb: Bod Dyledswyddau Moesol yn gwneud i fynu y cyfan, neu o lawer y rhan orau o Gristianogrwydd ymarferol.

Y MAE'R

Y MAE'r ddwy egwyddor yma yn gyfeiliornus. Y mae gan y ddwy, mor belled ag y llyngcer hwynt, effaith ddinystriol ar weinidogaeth y Gair. Y mae'r gyntaf, mewn modd afresymmol iawn, yn gwahanu Ymarfer oddiwrth Annogaethau i Ymarfer. Y mae'r ail, gan addef y gwahaniad hwnnw, yn darostwng Cristianogrwydd ymarferol i fod yn rhinweddau Paganaid; ac y mae'r ddwy, a'u cymmeryd ynghyd, wedi tueddu llawer i ddiosg ein pregethau ni o wir yspryd ac arogl Cristianogrwydd, a'u gwneuthur hwy yn ymadroddion moesol yn unig: Yn y rhai yr anogir dyledfwyddau moesol, nid, fel ag y gallent yn wir, i ddiben da, trwy annogaethau ysgrythyrol, ond trwy y fath resymmau, ag nad ymddangofant yn un lle mor fanteisiol ag y gwnant yn 'sgrifenadau y Moesolwyr Cenhedlig, y rhai fydd gyfangwbl allan o'u lle yn y pulpid. Gellir sylwi, bod y rheolau a rodder, yn amrywio yn ôl ansawdd y dyfgawdwr. Ond y scêm a ganlynir bennaf, gan y cyfryw ag fydd wrefocaf yn y ffordd hon o bregethu, yw Moesoldeb gaeth, anghyrraeddadwy, hunanol,

hunanol, ac anhynaws y *Stoiciaid*. Fel hyn, dan effaith y ddwy egwydd-or ddinystriol hon, y mae yn digwydd yn rhy fynych, ein bod ni yn colli golwg ar y peth ag yw ein fwydd briodol, fef, cyhoeddi Gair y Cymmod, cynnyg allan ammodau o Heddwch a Phardwn i'r edifeiriol, ac nid ym yn gwneud un defnydd arall o'r awdurdod oruchel ag ydym yn ddwyn, ond dyfod allan un diwrnod mewn faith, wedi ymwisgo mewn edrychiad prysur, ac yn y wisg allanol o sancteiddrwydd, i ddynwared Epic-tetus: Yr wyf yn gwenhieithio i mi fy hun, ein bod yn bresennol mewn cyflwr o adgyweiriad oddiwrth yr amryfusedd hwn. Yr wyf yn tybiaid, fod y traethiadau ag a gyhoeddir y dyddiau hyn o'n pulpidau, yn gyffredin, o fain mwy Cristianogol, nag a glywid yn fynych oddiamgylch deng mlynedd ar hugain aeth heibio, pan aethum i gyntaf i'r weinidogaeth. Etto y mae y ffordd farwaidd hon o bregethu moesoldeb, yn cael ei harferyd yn ormodol hyd heddyw, a'r egwyddorion cyfeiliornus, ar y rhai y mae'r arfer yn sefyll, heb gael eu hwtio yn ddigonol.

RHAID

RHAID i'r egwyddor gyntaf o'r ddwy, yr hon fydd yn cau allan y bobl wledig oddiwrth bob perthynas yn y rhan athrawiaethol o grefydd, ac yn cyfarwyddo y pregethwr i adael i'r Athrawiaeth gymmeryd ei siawns, ac i droi holl feddylfryd ei wrandawyr at yr Ymarfer; rhaid i'r gyntaf o'r ddwy, yn ddistaw, gymmeryd yn lle sail iddi (oblegid ni's gall hi sefyll ar un sylfaen arall) y daliad dauddyblyg hwn: Nid yn unig bod yr Ymarfer o ddyledswyddau crefyddol yn llawer rhagorach ym mywyd dyn, yn llawer harddach yn y broffes Gristianogol, nag unrhyw wybodaeth o'r athrawiaeth heb yr ymarfer; ond ym mhellach, y gellir dwyn dynion i'r Ymarfer o grefydd heb hyfforddiad blaenllaw yn ei Hathrawiaethau; neu, mewn geiriau eraill, bod Ffydd ac Ymarfer yn eu natur, yn bethau ag ellir eu gwahanu oddiwrth eu gilydd. Yn awr, y mae'r gangen flaenaf o'r athrawiaeth ddyblyg hon, sef, bod Rhinwedd yn beth godidocchach ym mywyd dyn nâ Gwybod-aeth, yn wirionedd diamheuol; ac yn wirionedd o fawr bwys, ag na's gellir ei wasgu yn rhy fynych, nac yn

yn rhy daer ar gydwybodau'r gwranda-
 dawyr. Ond yr ail gangen o'r
 athrawiaeth, sef, bod Ffydd ac Ym-
 arfer yn bethau ag ellir eu gwahanu
 oddiwrth eu gilydd, fydd gyfeiliornad
 cywilyddus, neu yn hytrach, yn
 wrthddywediad amlwg.—Sancteidd-
 rwydd Ymarferol yw'r diben : Ffydd
 yw'r moddion ; a dala bod yn bosibl
 gwahanu Ffydd ac Ymarfer, ydyw
 dala y gellir cyrraedd y diben heb yr
 arferiad o'r moddion. Y gwrth-
 wyneb uniongyrch yw'r gwirionedd.
 Yr ymarfer o grefydd a ffynna yn
 wastadol, yn ôl fel y b'o ei hathraw-
 iaethau yn cael eu deall yn gyffredin-
 ol, a'u derbyn yn gadarn ; a'r ym-
 arfer a ddirywia ac a ddadfeilia, yn
 ôl fel y byddo'r athrawiaeth yn cael
 ei cham-ddeall a'i hesgeuluso. Y mae'n
 wir, gan hynny, mai mawr ddyled-
 swydd pregethwr yr efengyl, ydyw
 gwasgu yr ymarfer o'i gorchymynion
 ar gydwybodau dynion. Eithr ar yr
 un pryd y mae mor wired, mai ei
 ddyledswydd yw annog yr ymarfer
 hon mewn ffordd neullduol ; sef,
 trwy ddir-wasgu ei hathrawiaethau
 hi. Yr annogaethau, ag y mae'r
 athrawiaethau datguddiedig yn roddi,
 ydynt

dynt yr unig annogaethau fydd iddo a wnêl â hwynt, a'r unig annogaethau trwy y rhai y gellir annog i ddyledswyddau crefyddol, mewn modd effeithiol.

YR wyf yn gwybod, mai y ddefod ag fu yn gyffredin iawn, ydoedd barnu bod mawr ddiffyg cymhwysder yn y Cyffredin Bobl, i allel eu dwyn nemmawr ym mlaen mewn gwybodaeth grefyddol, mwy nag yn y celfyddydau dysgedig. Bod creawdwr i'r byd, a phob peth a'r fydd ynddo; bod creawdwr y byd wedi creu dyn, a rhoddi iddo y bywyd y mae efe yn awr yn ei fwynhau; y gall yr hwn a roddes fywyd ar y cynaf, ar unrhyw amser, ei adferu drachefn; y gall ef gospi, mewn bywyd i ddyfod, feiau ag y mae yn ddioddef i'w gwneud yn ddigosp yn y bywyd hwn; rhai o'r egwyddorion cyntaf hyn o grefydd, yr ydys yn tybiaid, y gellir dwyn y Cyffredin i'w hamgyffred. Ond athrawiaethau neullduol Datguddiad, y Drindod o Bersonau yn y Duwdod anwahanol, Cnawdoliaeth yr ail Berson, cymmod dros bechod trwy ddioddefiadau a marwolaeth

marwolaeth y Prynwr, effaith ei eiriolaeth, y gyfrinach ddirgelaidd ag fydd rhwng enaid y credadyn ac Ys-
 pryd Duw—yr ŷs yn dala bod y
 pethau hyn ym mhell uwchlaw eu
 cyrhaeddiad.

P E bai'r peth mewn gwirionedd
 fel hyn, cyflwr dynol-ryw a fyddai
 druenus yn wir, ac ni byddai y cyn-
 nyg o drugaredd, yn yr efengyl, fawr
 gwell nâ gwatwor eu gwae. Canys
 y canlyniad a fyddai, na ellid byth
 ddwyn y Bobl Gyffredin ym mlaen
 tu hwnt i brif egwyddorion y peth
 a elwir Crefydd Natur. O effaith cre-
 fydd natur, megis rheol o weithredu,
 cafodd y byd yr hir brofiad o 1600
 o flynyddoedd. Canys cymmaint oedd
 yr ysbaid o amser rhwng gosodiad yr
 Eglwys Foesaidd, a chyhoeddiad yr
 Efengyl.—Dros yr ysbaid hwnnw o
 amser, yn ficer, o's nid er amser boreu-
 ach, y gadawyd i grefydd natur brofi
 ei phwerau ar y byd cynhedlig. Y
 canlyniad o'r profiad ydyw, nad yw ei
 phwerau o ddim llefhâd. Ym mysg
 y Cyffredin, ni wnaeth crefydd natur
 erioed un math ar effaith oll; ym
 mysg y Dysgedigion, y mae llawer o
 B honi

honi i'w chael yn eu hysgrifenadau, ychydig, yn eu bucheddau. Ond o's y grefydd naturiol yma, yr hon fy'n ymddifad o bob effeithiolaeth ymarferol, megis y mae profiad wedi dangos, ydyw yr eithaf o grefydd ag all y bobl gyffredin dderbyn; yna ofer yw ein pregeth ni, bu Crist farw yn ofer, a rhaid i ddyn fod etto yn golledig. Bendigedig fyddo Duw, y mae'r achos yn llawer amgenach. Megis y mae gennym, ar y naill law, dystiolaeth brofiadol o anfuddioldeb y peth a elwir Crefydd Natur; felly, ar y llall, wrth lwyddiant pregethwyr cyntaf y Grefydd Gristianogol, y mae gennym dystiolaeth brofiadol o ddi-gonolrwydd Crefydd Ddatguddiedig i'r dibenion hynny, ag yr oedd Crefydd Natur yn annigonol iddynt. Wrth eu llwyddiant, y mae gennym dystiolaeth brofiadol, nad oes dim yn nirgelwch mawr duwioldeb, ag y mae'r Cyffredin mwy nâ'r Dyfgedig, yn analluog i'w ddeall; gan mai yr annysgedig, a ddiystyrid gan falchder y phariseaid, y rhai ni wyddent mor gyfraith, ac am hynny a gyfrifid yn felldigedig, oeddent flaenaf ar bregethiad

gethiad cyntaf yr efengyl, i ddeall ac i gofleidio yr Athrawiaeth Gristian-nogol.

A c ni ymddengys hyn yn beth dieithr, o's ystyrir, bod Crefydd a Chelfyddyd yn bethau gwahanol iawn, ac yn wrthddrychau gwahanol fwydd-gynheddfau. Celfyddyd sydd wrthddrych Rheswm naturiol; gwirionedd crefyddol sydd wrthddrych Ffydd. Ffydd, megis y fwydd-gynheddfau naturiol, a ellir ei chynhyddu trwy ei harferyd, ond yn ei dechreuad, yn ddiammau mai dawn wahanol o eiddo Duw ydyw hi ar ei phen ei hun. Pe amgen, byddai y cyffredin bobl yn aml mor anghymmwys i dderbyn yr egwyddorion hynny o grefydd natur, y rhai a dybir fod mor sylml, ac yn gymmaint o fewn cyrhaeddiad dealldwriaeth cyffredin, ag y meddylir eu bod hwy i dderbyn dirgeledigaethau uchel yr efengyl; canys mi anturiaf ddywedyd, na's gall un prawf fod yn fwy dwfn a dyrys yn ei olrheiniadau, neu yn ei egwyddorion yn fwy tywyll, pa mor gywir bynnag y byddo yn ei gasgliadau, nâ'r rhesymmau y mae philoso-

B 2

phyddiaeth

phyddiaeth yn roddi, o fôd a phri-
 odoliaethau Duw, ac anfarwoldeb yr
 enaid. Trwy gyfeirio ymrefymmiad
 noeth yn unig, gan hynny, at eu
 rheswm, ni's gallai un math ar
 argyhoeddiad gael ei weithio ym
 meddyliau y cyffredin bobl, hyd yn
 oed o egwyddorion cyntaf crefydd.
 Trwy Ffydd, yr agorir eu meddyliau
 i ddirnad yr hyn oll a ddatguddir
 ynghylch y drefn o brynedigaeth, yn
 gyftal a'r egwyddorion cyntaf, yr
 athrawiaeth o adgyfodiad, neu gre-
 adigaeth y byd allan o ddim. Ga-
 dewch i mi attolygu arnoch, gan
 hynny, fy Mrodyr Parchedig, i fwrw
 oddiwrthych y tybiau anghariadus
 niweidiol hyn, o fod diffyg deall-
 dwriaeth yn eich gwrandawyr. Diffyg
 Ffydd, yw diffyg dealldwriaeth yn y
 pethau hyn; ac y mae'r dŷb o fod
 diffyg Ffydd, yn y cyffredin bobl,
 mwy nag yn eu huwchradd, mewn
 gwirionedd yn anhyder yn Nuw; fel
 pe byddai ef yn eisiau i'w waith ei
 hun, ac yn ôl o roddi ffydd i bob dyn
 i dderbyn datguddiad a wnawd trwy
 ei orchymyn pendant, neu yn hytrach
 ganddo ef ei hun, i bawb, o drefn
 trugaredd yr hon a berthyn i bawb.
 Gwedd-

Gweddiwch yn daer ar Dduw i gyn-
northwyo gweinidogaeth y gair, trwy
ddylanwadau dirgelaidd ei Yspryd
Sanctaidd ar feddyliau eich gwranda-
wyr; ac heb ammau na wrandewir
eich gweddiau, pa mor wael ac an-
nyfgedig bynnag y bo'r gynnulleidfa,
lle yr ydych yn gwafanaethu eich
fwydd sanctaidd, nac ofnwch ofod o'u
blaen holl gyngor Duw. Agorwch
eich holl gennadwri heb gelu dim;
fel y gallo pob un o honoch gael
hyder i ddywedyd, pan y galwer
ef i rod-di cyfrif o'i oruch-wyliaeth,
“ Arglwydd ni chuddiais dy gyf-
“ iawnder o fewn fy nghalon; ni
“ chelais dy drugaredd na'th wirion-
“ edd yn y gynnulleidfa liofog.”

Y MAE'r ail egwyddor, sef bod
Moefoldeb noeth yn gwneuthur i fynu
fwm a sylwedd Crefydd Ymarferol,
yn cynnwys ynddi anwiredd dau-
ddyblyg. Y mae hi yn cyfyngu
helaethrwydd y Dyledswyddau Crist-
ianogol, ac yn cam-ddarlunio eu gwir
natur yn gyfangwbl. Mewn gwrth-
ddyweddiad union-gyrch i'r egwyddor
annuwiol hon, mi a dystiaf, er fod
Crefydd yn cynnwys Moefoldeb,

megis y mae perffeithrwydd mwy
 yn cynnwys un ag fyddo lai, yn y
 fath fodd ag na's gall dyn anfoefol
 fod yn grefyddol, etto dichon dyn
 fod yn ddiargyoedd yn ei ymddygiad
 moefol, ac ar yr un pryd fod yn llwyr
 ddigrefydd a halogedig. Dichon fod
 yn ddigrefydd a halogedig yn y fath
 radd, a bod mewn perygl o gael ei
 daflu yn y diwedd i'r tywyllwch
 eithaf, ynghyd â'i holl lwyth o haedd-
 iant moefol ar ei gefn. Y nosiwn
 mai yr un peth yw crefydd a moefol-
 deb, megis y mae wedi cymmeryd
 lle yn rhy hir yn y byd, nid oes arni
 yn gyffredin eisiau un gwrthbrofiad
 amgenach, nâ'r hyn a gyfyd yn
 naturiol oddiwrth iawn ddarluniad o'r
 geiriau. Crefydd, yn y rhan ymarfer-
 ol o honi, ydyw cyd-ffurfiad awyddus
 ein gweithredoedd, ein hewyllysiau,
 a'n blysiau, ag ewyllys ddadguddiedig
 Duw, mewn gwir ystyriaeth o'i
 Ddwyfol Awdurdod, ac o'r berthynas,
 yn yr hon yr ydym yn sefyll i Dduw,
 fel ag yr amlygwyd i ni trwy Ddad-
 guddiad. Moefoldeb ydyw cyd-
 ffurfiad ein gweithredoedd â'r ber-
 thynas yn yr hon yr ydym yn sefyll
 i'n gilydd, mewn cymdeithas wledig.

Y mae Moesoldeb gan hynny yn cynnwys rhyw ran gryn fawr, eithr dim ond rhan yn unig, o ddyledswyddau yr Ail Lêch. Y mae Moesoldeb yn gorchymyn Dyledswyddau Plant tu ag at eu Rhieni; y mae hi yn gwahardd Llofruddiaeth, Godineb, Lladrad, Cam-dyftiolaeth, ynghyd â'r beiau ysgafnach hynny, y rhai, oblegid y cyffelyb niwaid ag y maent mewn gradd lai yn wneuthur i gymdeithas, neu i ddyn neullduol mewn cymdeithas, ydynt yn perthyn i'r pechodau mawrion hyn, megis i benau cynnifer o rywogaethau gwahanol. Eithr a ydyw Moesoldeb yn dywedyd, "Na chwennych." A ydyw grym rhwymedigaethau moesol yn cyrhaeddyd at fyfyrdodau dirgel y meddwl, a chwantau distaw y galon? A ydyw hi yn gosod attalfa ar gnawdolrwydd dychymmygion y meddwl, ac ysfa ddirgelaidd y blyfiau? A ydyw hi fel Cyfraith Dduw, yn cyrraedd at holl ddirgel weithrediadau y Meddwl, yr Ewyllys, a'r Blÿs, ac yn gofyn ufudd-dod y dyn oddifewn, yn gyftal a'r dyn oddi allan? Drachefn, a ydyw Moesoldeb yn dywedyd, "Ti a geri dy elynion; ti a Fendithi

dithi y rhai a'th felldithiant, gwneï dda i'r rhai a'th erlidiant? ” A ydyw Moesoldeb yn gorchymyn maddeu camwedd, neu roddi elufen i'r tlawd? Yn ddiau nid yw Moesoldeb “ yn gofalu am ddim o'r pethau “ hyn.” Pa leied rhan yntau o ddyledswyddau cymdeithafol, fef dyledswyddau cymdeithafol Cristion, yw yr eithaf ag y mae Moesoldeb yn ofyn; a pha mor ddinystriol y mae y dynion hynny yn cael eu camarwain, y rhai a ddyfsgir fod moesoldeb noeth, hyd yn oed yn y gangen îs o gariad at ein cymmydog, yn boddloni y gyfraith, wrth yr hon y bernir Crist-ianogion?

Y MAE'n amlwg nad oes gan Foefoldeb un mâth o berthynas na chyffylltiad â'r gangen uwch o ddyledswydd, fef cariad Duw, ac yn ganlynol dim â dyledswyddau y Llêch Gyntaf. Y mae'n ficer nad yw yr addoliad, ag fydd ddyledus arnaf i Dduw, yn un rhan o'r ddyledswydd ag fydd ddyledus arnaf i ddyn. Nid yw waeth gan Foefoldeb, pa un bynnagai un Duw, neu lawer, a addolwyf fi. Nid yw Moesoldeb yn forri, pe
addolwn.

addolwn i ddelwau cerfiedig. Nid yw Moesoldeb yn gorchymyn parchu un dydd mewn faith; dim gwlêdd o ffydd, mewn defodau sacramentaidd, ar gorph a gwaed y Prynwr. Canys Rheswm, oddiwrth yr hwn y mae Moesoldeb yn tynnu ei holl awdurdod a'i hyfpyrwydd; ni wŷr Rheswm ddim, nes ddarffo iddo gael ei ddyfsgu gan ymadroddion bywiol Duw, mai Creawdwr y byd yw yr unig wrth-ddrych o addoliad; ni wŷr ef am ddim gwaharddiad i ddefodau neull-duol o addoliad; dim ni's gŵyr ef am greadigaeth y byd mewn faith niwrnod; dim am brynedigaeth; dim am y bywyd ysprydol, a'r ymborth a ddygpwyd i lawr o'r nefoedd i'w gynnal ef. Gan hynny, nid oes gan Foesoldeb, heb ganddi well athraw nâ'r Rheswm anwybodus hwn, unrhyw deimlad na gwybodaeth o unrhan o'r gangen fawr honno o ddyledfwydd, ag fydd yn dyfod dan yr enw cyffredin o Ddefosiwn. Gadewch i mi eich tynghedu chwi gan hynny, fy Mrodyr, i ymögelyd pa fodd y derbynioch, llawer mwy pa fodd yr helaethoch, yr egwyddor dwyllodrus a pheryglus honno, "Mai Moesoldeb

deb ydyw sylwedd crefydd ymarferol," rhag i chwi ofod fwm a pherffeithrwydd y peth mewn rhan dra dichwaith o hono.

F'ALLAI yr ewch chwi yn ôl at wreiddyn y gair; chwi a ddadleuwch â mi, fod y gair Moesoldeb, yn ei ystyr naturiol, yn cynnwys pob peth a berthyn i Foefau. — Bod greddfau defofionol, yn gyftal a chymdeithafol, yn gwneud i fynu ran o foefau'r dyn; ac oblegid bod meddyliau, anwydau, a blyfiau dyn, yn ffurfio ei reddfau, ac yn effeithioli ei weithredoedd, y gellir eu hystyriaid hwy hefyd megis rhan hanfodol iawn o foefau. Bod moesoldeb gan hynny, yn yr ystyr naturiol o'r gair, yn gymmwys o'r un helaethrwydd â chrefydd ymarferol, gan gynnwys pob cangen o ddyledswydd dyn tu ag at Dduw, tu ag at ei gymmydog, a thu ag atto ei hunan; gan nad yw pa beth bynnag sydd anghrefyddol, mewn meddwl, gair, neu weithred, ddim llai nâ gweithred anghyfiawn, bai neu ddiffyg. ym Moefau'r dyn. A chan arferyd y gair yn yr ystyr helaeth hon, yr ydych yn tybiaid nad ydych
yn

yn haeru dim ond y gwirionedd, pan ddywedoch mai Moesoldeb ydyw fwm a sylwedd crefydd ymarferol.

FY MRODYR, pe gallech fyned ym mlaen â'r ymresymmiad hwn, pa fodd bynnag y gallai hyn beri i mi ganmol eich gwybodaeth ramadegaidd; rhaid i mi gymmeryd cennad i ddywedyd, na osodai mo honoch yn uchel yn fy marn fel Ymresymmwyr; ac etto yn îs fel Difinyddion. Ac etto, yr wyf yn lled-dybiaid, fod llawer wedi twyllo eu hunain â'r ymresymmiad hwn yn unig, ynghylch y peth ag fydd gennym mewn dadl. Y mae Moesoldeb yn ôl y deongliad hwn o'r gair, yn wir yr un peth â chrefydd ymarferol. Yn yr egwyddor gan hynny, yr hon a ewyllysiech ei hymddiffyn, gosodwch yn lle y gair moesoldeb, y ddau air hynny ag fydd yn eich meddwl chwi yn gosod allan ei chywir ystyr. Yna chwi a gewch o'ch blaen yr athrawiaeth a fynnech ei hymddiffyn, wedi ei gosod allan mewn geiriau heb ddau ystyr iddynt. Pa beth ydyw? Yn amlwg hyn; Crefydd Ymarferol yw fwm a sylwedd Crefydd Ymarferol. Fy Mrodyr Parchedig,

Parchedig, ai dyma'r gwirionedd
 pwysfawr y'n hanfonwyd ar led i'w
 gyhoeddi! Ai hyn ydyw sylwedd
 ein cennadwri oruchel a sanctaidd!
 Nid dichweithdra yr athrawiaeth yw
 y rhan waethaf o honi. Y drwg
 mwyaf ydyw, ei bod hi yn cael ei
 gosod allan mewn geiriau, ag fydd
 yn cuddio y ffolineb o honi, ac yn
 camarwain ein gwrandawyr. Nid yw
 y gair moesoldeb yn y cymmeriad
 cyffredin o hono yn y byd, yn dwyn
 y fath ystyr helaeth, ag y mae rhai
 yn eu deall eu hunain yn briodoli
 iddo, pan soniant am dano megis yr
 un peth â chrefydd. Y mae yn
 hytrach yn enw o wahaniaeth, naill
 ai am ddyledswyddau cymdeithasol,
 megis y deallid ac yr arferid hwynt
 ym mhlith y paganiaid, heb y go-
 leuni 'chwanegol oddiwrth grefydd
 ddatguddiedig; neu am y dyledswydd-
 au crefyddol hynny, ag fydd ynddynt
 eu hunain yn ddyledswyddau, trwy
 addasrwydd a phriodoldeb hanfodol,
 ac a ellir eu profi trwy y berthynas
 ag ŷm yn ddwyn i Dduw ein Creaw-
 dwr a'n Pryniawdwr, pan unwaith y
 gwneler hi yn adnabyddus i ni, heb
 ystyriaid unrhyw orchymyn pendant.

Yn

Yn y naill neu'r llall o'r ddwy ystyr
yma, megis yn gwahaniaethu dyled-
fwyddau cymdeithafol oddiwrth rai
crefyddol, neu brif ddyledfwyddau
crefydd oddiwrth eraill o lai pwys,
yr arferir y gair Moesoldeb hyd yn
oed ym mysg y dysgedigion; ac nid
oes gan yr annysgedig ddim amgyffred
o un meddwl arall i'r gair. Pan y
dywedom yntau mai'r un peth yw
Moesoldeb a Chrefydd, yr wyf yn
ofni ein bod ni yn gyffredin yn cael
ein deall, megis pe baem yn taflu
heibio bob goleuni chwanegol o eiddo
crefydd ddadguddiedig, fel pethau ar
y gorau o lawer llai eu pwys, neu o
leiaf yn taflu heibio orchymynion
pendant. Mi allwn eich cyfarwyddo
i ffordd hawdd iawn i brofi a phen-
derfynu, pa fodd y mae y bobl yn
ein gwir-ddeall, pan yr arferom y
iaith hon.

GALLAT pob un ag fydd yma yn
bresennol; yr wyf yn ofni, gael allan
ym mysg ei blwyfollion ei hun, ragor
nag un gwr yn byw mewn bri a
pharch ym mhlith ei gymmydogion,
yn ddiargyoedd yn ei safnach gyffredin
â'r byd, yn llywio ei achosion yn
C synhwyrol,

fynhwyrol, ac yn ganlynol heb ym-
 roddi i unrhyw ormodedd cyhoeddus
 na gw'radwyddus; eithr er hyn i gyd
 yn ddygn esgeulus o ordinhadau cre-
 fydd. Ewch ac ymliwiwch â'r cyf-
 ryw ddyn; Dywedwch wrtho fod yn
 ddrwg gennych ddal sylw mai anfy-
 nych y gwelir ef yn yr Eglwys—nad
 yw efe byth yn dyfod i fwrdd yr Ar-
 glwydd—nad yw efe byth yn danfon
 ei blant attoch i'w haddysgu yn y
 catecism. ——— Eich bod yn ofni,
 wrth yr arwyddion hyn, ei fod ef
 yn meddwl llai nag y perthyn iddo
 wneuthur ynghylch achosion bywyd
 i ddyfod. Y dyn, yr hwn nid yw
 mewn un modd yn llwyr ddideimlad
 o'i ddyledswydd, a gymmer eich
 cyngor yn roesawus, eithr efe a ym-
 ddiffyn ei hun. A'i ymddiffyniad a
 fydd ei fod ef o'r hyn lleiaf yn wr
 MOESOL. Gwasgwch ef ym mhell-
 ach. Gofynwch iddo, pa haeddiant
 neullduol y mae efe yn briodoli iddo
 ei hun dan yr enw hwnnw; A fyn ef
 i chwi ddeall ei fod yn tyftio ei hun
 yn ddieuog o'ch cyhuddiad; A gym-
 mer ef arno, ei fod yn manol-gadw'r
 sabboth——nad yw ef byth yn absen-
 nol oddiwrth yr addoliad cyhoeddus,
 heb

heb achos angenrheidiol, a'i fod yn mynych-amgylchynu bwrdd yr Arglwydd? Efe a addef i chwi, nad yw yn meddwl mo'r fath beth—ac fe fyddai yn ddrwg ganddo fod neb yn tybiaid y gallai efe wynebu ar gelwydd mor gywilyddus. A ydyw ef yn meddwl, er ei fod yn esgeuluso ffurfiau crefydd oddi faes, etto ei fod yn gywir yn y rhan orau; sef, yn nyldfwyddau cymdeithasol y fuchedd Grist'ogol. Ei fod ef yn hael mewn clusenni—yn drugarog i'r tlawd—yn ddiog i ddigofaint—yn dioddef camwedd yn amyneddgar—yn barod i faddeu—fod ei ferchiadau wedi eu gosod ar bethau nefol yn y fath fodd, a'i fod yn gochelyd gormodedd, hyd yn oed yn yr arferiad o bleserau cyfreithlon? Nid yw ef yn meddwl cymmain ac un o'r holl bethau hyn. Nid yw y dyn ddim rhagrithiwr. Ni honna efe y dioddef ei fywyd ei chwilio mor fanol. Ond er hynny i gyd y mae yn wr Moesol. Hynny yw, (canys y mae pob peth yn rhagor yn cael ei gau allan wrth ei gyfaddefiad ei hun) nid yw ef nac yn Llofrudd, nac yn Odinebwr, nac yn Lleidr, nac yn Gelwyddog, nac

yn Ddyn treulfawr afradlon, ac hebronyr rhagor o'r character Cristianogol oddi amgylch iddo, nâ'r hyn a dybir fod yn gynhwysedig yn y rhydd-didoddiwrth y pechodau ysgeler hyn, y mae efe yn gobeithio cael derbyniad i deyrnas Nefoedd; canys o's digwyddodd iddo un amser i ddyfod i mewn, tra yr oeddech chi yn pregethu, efe a'ch clywodd yn dywedyd wrth eich cynulleidfa mai Moesoldeb sydd Oll yn Oll.

DRACHEFN, y mae Crefydd a Moesoldeb yn amrywio, nid yn unig yn helaethrwydd y dyledswyddau a orchymynant, ond lle y maent yn ūno o ran y gweithredoedd oddi allan y maent yn amrywio yn eu Hannogaethau. Y maent mor belled oddiwrth eu gilydd ag yw'r Nefoedd oddiwrth y Ddaear. Y mae Moesoldeb yn cael ei holl Annogaethau yma ifod: Y mae Crefydd yn cyrraedd ei holl annogaethau oddi uchod. Yr egwyddor uwchaf mewn Moesau ydyw ystyriaeth iawn o freintiau y naill y llall mewn cymdeithas wledig. Yr egwyddor gyntaf mewn crefydd ydyw cariad Duw, neu mewn geiriau eraill ystyriaeth

ystyriaeth o'r berthynas ag ydym yn ddwyn iddo ef, megis ag y gwnaethpwyd hi yn adnabyddus i ni trwy Ddatguddiad. Ac nid oes un weithred yn grefyddol, ond mor belled ag y b'o hi yn golygu Duw, ac yn deilliaw oddiwrth deimlad o'n dyledswydd iddo, neu o'r hyn lleiaf yn cael ei llywodraethu gan deimlad o'r dyledswydd honno. Oddi yma y canlyn, megis y sylwais eisoes, er na's gall Crefydd fod byth yn Anfoesol, oblegid fod gweithredoedd moesol yn rhan o weithredoedd crefydd, etto gall Moesoldeb fod yn Ddigrefydd. O herwydd fe ddichon unrhyw weithred foesol darddu oddiar annogaethau moesol yn unig, gwahanol oddiwrth bob ystyriaethau crefyddol. Ac o's gwneir gweithred foesol, gan ddyn ag fyddo heb ei addysgu yn ddigonol i weithredu oddiar ystyriaethau crefyddol, ni's gall ddeilliaw oddiwrth ddim amgen nag annogaethau moesol yn unig; ac yn ganlynol rhaid iddi fod mor belled a hynny yn ddigrefydd: nid yn wrthwyneb i grefydd, ond hebddi.

iaeth y Diwygwyr cyntaf, ynghylch
 Gweithredoedd a wneler cyn Cyf-
 iawnhâd; yr hon a ofodir i lawr yn
 ein trydydd erthygl ar ddeg. “ Nid
 “ yw'r Gweithredoedd a wneler cyn
 “ (cael) Grâs Crist, ac Ysprydoliaeth
 “ ei Yspryd ef, yn boddloni Duw,
 “ yn gymmaint ag nad ydynt yn
 “ tarddu o Ffydd yn Iesu Grist; ac
 “ nid ynt 'chwaith yn gwneuthur
 “ dynion yn addas i dderbyn Grâs,
 “ neu (fel y dywaid yr Yfgol-Ddi-
 “ finwyr) yn haeddu Grâs o Gym-
 “ hefurwydd: eithr yn hytrach, am
 “ nad ydys yn eu gwneuthur megis
 “ yr ewyllyfiodd ac y gorchymynodd
 “ Duw eu gwneuthur hwynt, nid
 “ ydym yn ammeu (medd yr Eg-
 “ lwys) nad oes natur pechod yndd-
 “ ynt.” Nid eu bod yn Bechodau
 yn y fath fodd a bod y cyflawniad
 ryhoedd ac amlwg o honynt yn
 'chwanegu at euogrwydd yr hwn a'u
 gwnelo, heb ystyriaid gŵyrni yr eg-
 wyddor; eithr wedi eu gwneuthur
 heb un ystyriaeth o Dduw, er nad
 mewn diystyrwch ac ammharch o
 hono, nid oes dim ynddynt, ag a
 wnel iddynt fyned yn lle nodau neu
 arwyddion y Cyflwr o Adenedigaeth.
 Yn

Yn y gwrthwyneb, yn yr holl weithredoedd yma ag fydd foefol yn unig, fe all y Di-dduw fod mor berffaith a'r Crifftion.

A HYN a amlyga, y peth, ar yr olwg gyntaf, a all ymddangos yn beth dieithr yn Hanes Dyn, ac fydd dueddol iawn i gael ei gam-ddeongli; megis pe byddai yn gwrth-brofi y cyfylltiad, ag y mae Difinyddion yn chwennych ei gynnal, rhwng gwirionedd opiniynau Crefyddol, a gwir Dduwioldeb Ymarferol: Hynny yw, bod Anghrediniaeth a Didduriaeth yn ymffroftio am esamplau hynod o Gywirdeb Moefol ym mhlith eu disgyblion. Yr wyf yn tybiaid fod Hanes yn coffau, fod SERVETUS, SPINOZA, a HOBBS, yn ddynion o'r Moefau manylaf. Y mae côf y rhai byw yn tyftiolaethu yr un peth am HUME. Ac fe ddichon Hanes ryw amfer etto i ddyfod, gael lle i goffau yr un peth am PRIESTLEY a LINDSAY. Ond na fydded i foefoldeb eu Bywyd, gael ei gam-gymmeryd yn lle arwydd o ymarferiad cyfiawn, yn tarddu oddi ar ffydd wŷrdraws; neu gael ei dderbyn fel Rhefwm dros Ddini-

Ddiniweidrwydd Cyfeiliornad. Y mae Natur Pechod yn eu Gweithredoedd Moesol, o's na wneir hwynt megis yr ewyllysiodd, ac y gorchymynodd Duw; ac y mae eu Crefydd, yr hon a wnair i fynu o opiniynau neullduol ac Ewyllys-Grefydd, yn Bechod; canys y mae hi yn Herefi.

CHWI welwch, fy Mrodyr, o ba bwys ydyw er adeiladaeth eich pobl, i chwi ymddiffyn y gwahaniaeth ag fydd rhwng ardderchogrwydd goruchel y gyntaf, yn y rhan allanol a thufewnol. Darfu i zêl ormodol, i attal penboethrwydd y Methodistiaid, yn gyntaf arwain i mewn y Iaith anysgrythurol honno, ag fydd yn cymmysgu y ddwy; ac ofn, y gallai lliosowgrwydd eu rhifedi hwy, yn y parthau hyn, eich gwneud yn rhy barod i'w harferyd hi, a'm cymhellodd i lefaru wrthy ch mor helaeth ar y pwngc. Cyd-ddygwch â mi o's chwanegaf, fod Methodistiaeth wedi ymdanu ar led yn fwy o herwydd y modd annoeth y gwrthwynebwyd hi, nag o herwydd ei phŵerau ei hunan. Yn y ddadl ynghylch Ffydd a Gweithredoedd, bu gan y ddwy ochr i'r

cwestiwn

ewestiwn wŷr duwiol, dysgedig, a go-
 lau yn sefyll drostynt. Pan y b'o i'r
 duwiol, y dysgedig, a'r doeth, o'r
 ddwy ochr, eglurhau eu hunain, y
 mae'r Ddadl yn troi allan yn gec-
 craeth yn unig ynghylch geiriau. Nid
 yw'r matter fydd mewn dadl ddim
 rhagor nâ hyn; sef ym mha eiriau y
 gellir orau osod allan athrawiaeth,
 yr hon y mae pawb yn cyttuno ynddi.
 Bod Dyn yn cael ei gyfiawnhâu trwy
 Ffydd, heb Weithredoedd y Ddeddf,
 ydoedd Athrawiaeth ddianwadi y Prîs
 Ddiwygwyr. Y mae hi yn Athraw-
 iaeth llawer henaeh: Athrawiaeth
 holl Gôr yr Apostolion oedd hi. Y
 mae hi yn hûn etto: Athrawiaeth
 y Prophwydi oedd hi. Y mae hi yn
 hûn nâ'r Prophwydi: Crefydd y
 Patriarciaid oedd hi. Ac nid oes neb,
 ag fydd yn y mesur lleiaf yn gydna-
 byddus ag ysgrifenadau y Diwygwyr
 Cyntaf, a briodola iddynt hwy, mwy
 nag i'r Patriarciaid, y Prophwydi,
 neu'r Apostolion, yr opiniwn gwrth-
 un, y caiff neb, ag fydd yn arwain
 bywyd annuwiol ac anedifeiriol, yn
 y diwedd trwy y lliw o Ffydd yn
 unig (a rhaid i'r Ffydd ag fydd yng-
 lŷn wrth Fywyd anedifeiriol fod yn
 wastadol

wastadol yn lliw yn unig) ei dderbyn
 i'r Nefoedd. Pa un a ydyw ein
 Methodistiaid yn gyfiawn euog o'r
 Athrawiaeth Antinomiaidd hon, fydd
 beth na chymmeraf fi arnaf ei ben-
 derfynu. Mi a ddymunwn obeithio
 yn gariadus, mai yn iaith y rhai
 mwyaf annysgedig o'u Dysgawdwyr
 y câir hi yn unig. Pa un bynnag a'u
 bod hwy yn cael eu cyfiawn-gyhuddo
 o honi neu beidio, eich dyledswydd
 yw bod yn ofalus, na redoch chwi-
 thau, trwy eich awydd, i ddynoethi
 y ffolineb hwn, i'r cyfeiliornad
 gwrthwyneb a elwir Heresi Pelagius.
 Byddwch ofalus, na phriodoloch
 mo'r fath haeddiant i weithredoedd
 da dŷnion, ag allo honni hawl i an-
 farwoldeb, megis cyflog am wafan-
 aeth; na phriodoloch un math ar
 allu i Ddyn i gyflawni gweithredoedd
 gwir dda heb gynnorthwy Yspryd
 Duw. Eithr yna, byddwch ofalus,
 ar y llaw arall, i eglurhâu, ar ba Sail,
 y mae Haeddiant yn cael ei lyfu i
 weithredoedd gorau y Ffyddloniaid.
 Nid o herwydd nad yw y gweithred-
 oedd ynddynt eu hunain yn Dda, y
 cyfryw, wedi eu hiawn-gyflawni, a
 fyddent deilwng o wobr; y cyfryw,
 pe'u

pe'u gadewid heb eu cyflawni, neu pe'u cyflawnid yn esgeulus ac yn ddiofal, tra yr ym yn proffesu ein bod yn gredinwyr, a fyddai twyllo ein Heneidiau ein hunain. Ond y maent heb Haeddiant oblegid amherffeithrwydd ein cyflawniadau gorau. A chofiwch goffa yn wastadol, fod ein Ffydd, ar y cyfrif hyn, mor ddiffygiol a'n Gweithredoedd: Mai nid trwy *Haeddiant* ein Ffydd, mwy nâ thrwy *Haeddiant* ein Gweithredoedd, y'n cyfiawnhêir: nad oes, yn wir, un gobaith i unrhyw deilyngdod o'r eiddom ni, ond trwy effaith cymmod ein Harglwydd. Canys nid yw ein cyfiawnhâd trwy Ffydd, ar gyfrif unrhyw deilyngdod yn ein Ffydd ni, ond o herwydd mai Ffydd yw'r egwyddor gyntaf o'r cymundeb hwnnw ag sydd rhwng enaid y Credadyn ac Yspryd Duw, yr hwn y mae ein holl Fywyd Ysrydol yn ymorphwys arno. Y mae'r Athrawiaethau yma yn cael eu gosod allan gydâg eglurdeb a manyldra hynod yn Homiliau ein Heglwys ar y testynau hyn: "Trueni holl Ddynol-ryw;" "Iachawdwriaeth Dynol-ryw trwy Grist;" "Y Ffydd wir Fywiol a Christ-

Christianogol," a "Gweithredoedd Da ynglŷn wrth Ffydd." Y traethiadau hyn a ddymunwn i orchymyn yn daer i'ch mynych astudrwydd, megis crynodeb dilys o athrawiaethau ar y pyngciau pwysfawr yma, ac megis patrwn rhagorol i Gyfansoddi er addysg gyffredin. Pe byddech mewn sefyllfa i fynnu i chwi eich hunain lyfrau anghyffredin, neu i gael dyfodfa hawdd at Llyfr-gelloedd llawnion, mi a gynghorwn i chwi ddarllain Cyfres Ffydd Eglwys Sacsoni, ynghyd â'r esponiadau, ar byngciau neullduol, a geir yngwaith Phylip Melancthon. Ac er mwyn cadw eich Meddyliau rhag ymglwyf y Ffolineb Antinomiaidd, mi a orchymynwn i chwi y Traethawd a elwir *Cyffondeb yr Apostolion*, o waith fy rhagflaenor godidog, yr Esgob BULL. Yr wyf yn mawr-gamfynied, o's na byddai i iawn ddiwydrwydd ar ein rhan ni, i ddyfgu yr Athrawiaethau yma, y rhai yn ddiau ydynt sylfaen yr Oruchwyliaeth Gristianogol, y rhai y mae Gwag-philosophyddion y dyddiau presennol yn ceisio eu hesponio ymaith, a'r rhai hefyd y mae'r Methodist annysgedig yn wneuthur yn wawd yn rhy

rhy fynych, trwy waelder ei eiriau,
 ac afresymmoldeb ei esponiadau; yr
 wyf yn camsynied, o's na byddai i
 iawn ddiwydrwydd o'n tu ni i ddyfgu'r
 athrawiaethau hyn, roi diwedd buan
 ar yr anghenrheidrwydd o bob ym-
 ddadleu. Y Gwirionedd, wedi ei
 ddwfn-blannu yn Meddyliau'r Byd,
 a gadwai feddiant yno trwy ei nerth
 gwreiddiol ei hun; y Cyffredin Bobl,
 wedi eu haddysgu yn y Ffydd, pa
 mor annysgedig bynnag y byddent
 mewn ystyriaethau eraill, ac wedi eu
 cynnefino â'r Athrawiaeth a dra-
 ddodwyd yn ddechreuol i'r Saint, a
 droent gydâ dychryn oddiwrth bob
 peth o sain gwrthwyneb. Wedi ei
 maethu â didwyll laeth y gair, trwy
 eu bugeiliaid priodol, hwy a wrthod-
 ent ddiod o rywogaeth amheüus,
 wedi ei chymmysgu gan ddieithr-
 ddyn. Mewn gair, ein Heglwyfi a
 lenwid; tra y byddai'r Unitariad
 Moesolgar yn cael ei adael i ddarllain
 ei Wers farwaidd wythnosol i fa-
 gwrydd ei grefydd-dŷ gwrthodedig;
 a Phregethwr y Meusydd heb neb
 yn cymmeryd sylw o hono yn bloeddio
 ar yr anialwch.

Y MAE etto beth arall i'w wneud i gadw y cyffredin Bobl rhag cael eu twyllo. Bai a ffolineb pennaf y Methodistiaid ydyw nid gau-farn yn gymmaint a phenboethrwydd mewn crefydd; nid athrawiaeth ŵyrdraws, ond yn hytrach zêl afreolaidd dros daniad y Gwirionedd. Yr hyn yw'r esgus dros y Weinidogaeth afreolaidd honno, a arferir gan eu Dysgawdwyr, a gefnogir gan Arweinwyr y blaid, ac a ganlyniryn awyddus gan y Bobl. Y feddyginiaeth sicr at y drwg hwn, ac yn wir y diogelwch gorau yn erbyn twyll gau-ddysgawdwyr o bob enw, a fyddai mynych-ddysgu y Cyffredin Bobl, pa mor beryglus iddo ei hun y mae'r Cristion neullduol yn ymyrred yn ammherthynafol â Swydd y pregethwr; pa mor gaeth y gofynir ganddo, i ymoftwng ei hunan i'r dysgawdwyr hynny, ag fydd, trwy awdurdod ddyladwy, wedi eu gosod ar y bobl i wylid dros ei heneidiau.

Y MAE'r Offeiriaid, y blynnyddoedd a aeth heibio, wedi bod yn ddistaw-ach ar y Pyngciau yma, nag y mae yn gwblgyffonâ'u dyledfwydd; rhag ofn, megis yr wyf yn dirnad, cael y gair
a'r

a'r enw da o Eglwyswyr-Uchel. Ond, fy Mrodyr, ni bydd i chwi gymmeryd eich tarfu oddiwrth eich dyledswydd gan wâg ddychryn Llys-Enw, yr hwn fydd wedi ei gymhwyso yn gyfrwys, mewn diddymmiad o wir feddwl y gair, er mwyn maglu barn y Gwerinos, a dwyn y dianrhydedd o ffolineb, ag fydd er ys hîr amfer wedi ei diwreiddio, ar egwyddorion nad oes ynddynt ddim cyffylltiad â hi. Yr ydych yn dwyn ym mlaen ddichell eich gelynion, yr ydych yn eu cynnorthwyo hwy yn eu gwaith yn twyllo'r Byd, ac yr ydych yn un â hwynt yn y niwaid i chwi eich hunain; o's ymollyngwch i ofni yr enw. Bod yn Uchel-Eglwys-Wr, yn yr unig ystyr y gellir caniatâu i'r gair ddioddef, megis yn addas i neb y dyddiau presennol; Na atto Duw, i hyn byth beidio a bod fy mhroffes gyhoeddus, fy malchder, fy ngogoniant! Bod yn Uchel-Eglwys-Wr, yngwir feddwl y gair yn y Iaith Saes'naeg, Na atto Duw, i mi byth haeddu yr enw. Uchel-Eglwys-Wr, yngwir ystyr y gair, ydyw un ag fy'n eiddigeddu dros freintiau bydol i'r Offeiriadaeth. Un, ag fydd yn cleimio

i'r Llywodraeth Eglwyfig, ar yr efgus o hawl wreiddiol yn y fwydd sanctaidd, yr holl Bwerau, yr Anrhydedd a'r Elw hynny, ag y maent yn eu mwynhâu dan sefydliad; y rhai yn wir ni chynhelir trwy un ffordd arall, ond wrth ewyllys y Tywysog, neu trwy gyfraith y Tir. I'r Tywysog, neu i'r Gyfraith, yr ym yn cydnabod ein hunain yn ddyledus am ein holl feddiannau bydol; am y sefyllfa a'r teilyngdod ag fydd gyffylltedig wrth raddau uchaf yr Offeiriad; am ein hawdurdod fydol; am lywodraeth ein llysoedd, ac am bob manteision gwledig, ag fydd yn canlyn yr arferiad o'n Hawdurdod Ysrydol. Y mae'r holl freintiau a'r anrhydedd yma, â'r rhai yr harddir yr Offeiriadaeth trwy dduwioledeb y llywydd gwledig, yn gwbl wahanol oddiwrth yr awdurdod ysrydol, ag ydym ni yn ddwyn, tu ag at lywodraethu teyrnas briodol ein Harglwydd. Nid oes ynddynt ddim cyffylltiad angenrheidiol â hi; y maent yn sefyll yn unig ar sail cyfreithiau dynol, ac yn amrywio, yn gyffelyb i freintiau dinasyddion eraill, megis ag y mae'r cyfreithiau a'u gwnaeth hwy, yn amrywio. Ac ym mhob Eglwys,

ag

ag fydd ynglŷn, megis ein Heglwys ni, wrth y llywodraeth trwy sefydliad, ni's gellir ystofi hyd yn oed yr awdurdod ysprydol heb gydsyniad y Penllywydd Gwledig. Ond yn iaith pleidwyr ein dyddiau ni, y mae pob un yn Uchel-Eglwys-Wr, ag fydd cwyllysgar i gydnabod cymmaint ag awdurdod ysprydol yr offeiriadaeth; pob un, ag fydd, fel ninnau, yn gwadu fod un math ar freintiau dwyfol yn perthyn i freintiau gwledig, ond fydd p'odd bynnag yn cydnabod rhyw beth mwy dwyfol, yn y sefyllfa urddedig, nag a berthyn i wafanaethwyr cyflogedig y Llywodraeth yn unig, nag ychwaith i'r Bobl Wledig, yr hwn hefyd fydd yn ystyried y gwafanaeth, ag a dybir ein bod yn gyflawni am ein taledigaeth, megis rhyw beth mwy nâ rhan i'w chwarae yn bruddaidd gan ddynion wrth drin Achosion y Deyrnas. Fy Mrodyr Parchedig, rhaid i ni ymfoddloni i fod yn Uchel-Eglwys-Wyr yn ôl yr arferiad hwn o'r gair, onid ê ni's gallwn mewn un modd fod yn Eglwyswyr. Canys y mae'r hwn sy'n ystyried gweinidogion Daw, fel gweinïon yn unig i'r Llywodraeth, allan o'r Eglwys,

Iwys, — wedi ymwahanu oddiwrthi
 hi trwy fath ar hunan-efgymmundod.
 Gydâ llawer o gariad dylid goddef
 gydâ chyfeiliornadau y Cyffredin ar
 byngciau, at y rhai ni's gellid disgwyl
 y byddai iddynt droi eu meddyliau o
 honynt eu hunain, ac yn y rhai, er
 ys rhyw amfer aeth heibio, y cawfant
 eu hyfforddi yn amherffaith iawn.
 Gydâ llawer o hynawfedd dylid barnu
 Ymneullduwyr, a chydâ phob tegwch
 possibl, oblegid rhagfarn eu dygiad i
 fynu. Eithr am y rhai'ny a ddygwyd
 i fynu ym mynwes yr Eglwys, ac a
 dderbyniwyd i'r Weinidogaeth, o's
 trwy gyd-ymagweddiad gwael â thym-
 herau'r oes, neu orymgaïs am y clod
 o *feddyliau Rbydd* (canys dan yr enw
 glandeg hwnnw, y mae difatterwch
 halogedig yn cael eu wneud i fyned
 yn lle cymhwysïadau perffaith) y
 cymmerant arnynt i uno mewn ym-
 wadiad o'r awdurdod, ag y maent yn
 gyfrannog o honi, neu o's ydynt yn
 ddistaw pan y mae grym eu hawdur-
 dod ddwyfol yn cael ei ammeu; am
 neb rhai, gobeithio nad ŷnt ond
 ychydig, ag fydd yn cuddio y gwen-
 did ffydd hwn, yr angen yma o
 egwyddorion crefyddol, dan y wisg o
 Wn

Wn a Chochl, nid ýnt, yn fy marn
i fawr gwell nag Anghredinwyr a
gorchudd ar eu hwynebau.

- **ER** mwyn cadarnhau eich egwydd-
orion chwi eich hunain, a'ch cym-
hwyfo i roddi i'r Bobl Wledig yr
addysgiadau ymaent gymmaint mewn
eisiau o honynt yn y pwngc pwysfawr
hwn, am yr ymostyngiad ag fydd
ddyledus oddiwrth y Cristion neull-
duol, mewn matterion gwir Yspryd-
ol, i awdurdod yr Eglwys, ac i
Weinidogaeth o Ofodiad Dwyfol, mi
a gynghorwn i chwi astudio yn gysson
yr Ysgrifenadau a adawyd gan y Tadau
Apostolaidd, yn fwy enwedigol yr
eiddo **ST. CLEMENT** a **ST. IGNA-
TIUS**. Gellwch eu darllain hwy
naill ai yn yr Ysgrifen wreiddiol,
neu ynghyfieithad Esgob **WAKE**.
Gellir tynnu llawer o adeiladaeth ar
yr un matter oddiwrth **Draethawd** y
Dysgedig HOOKER, ar **Lywodraeth**
yr Eglwys; ac oddiwrth ysgrifenadau
Difnydd hynod o Eglwys yr Iwerdd-
on, yn yr oes ddiwethaf, yr enwog
CHARLES LESLIE. Ac i'r Offeir-
iaid ieuangc yn fwy neullduol, megis
arweiniad i mewn i'r llyfrau angen-
rheidiol

rheidiol yma, ac i bawb, megis eglurhâd rhagorol o brif egwyddorion, ag a ddichon ddwyn i'ch côf rai o'r Testynau gorau o ymadroddion cyfredin ar y cwestiwn pwyfig o Awdurdod yr Eglwys, mi a ddymunwn daer-orchymyn Traethawd, a argraphwyd yng *Ngbaerloyw*, yn y flwyddyn 1787, yr hwn a elwir *Byr Draethawd ar yr Eglwys*. Gwaith Offeiriad parchedig yn Esgobaeth *Norwich* ydyw, i'r hwn y mae'r Byd yn rhwymedig am lawer o ymofyniadau gwerthfawr mewn Difnyddiaeth, a phyngciau eraill, ac am draethawd fathredig yn erbyn cyfeiliornadau y Eofiniaid, yr hwn a danwyd ar led, yn llwyddiannus, ym mhob rhan o'r deyrnas, i'r swmp o amryw filoedd o gopiau, gan y Gymdeithas er cynhyrchu Gwybodaeth Gristianogol.

P R E G E T H

A R

GNAWDOLIAETH EIN IACHAWDWR,

CAN YR UN

GWIR BARCHEDIG AWDWR,

S A M U E L,

ARGLWYDD ESGOB TY DDEWI.

L u c i. 28.

*Hanffych well yr hon a gefaist rās ;
yr Arglwydd fydd gydā thi : bendigaidd
wyt ym mblith gwragedd.*

Y MAE yn llawer llai o ryfeddod,
i Fair ag annerchwyd yn y
Geiriau yma gan Angel, gael ei
gwneuthur, mewn oesoedd wed'yn,
yn wrthddrych o addoliad coel-gre-
fyddol, na bod dynion a broffesant
adeiladu eu holl obaith am anfarwol-
deb ar yr addewidion a draddodir yn
y llyfrau

y llyfrau sanctaidd; ac a gyd-wauir â Hanes Bywyd ein Hiachawdwr, yn ammau gwirionedd y gennadwri a ddug yr Angel. Ryw bryd o amgylch naw mlynedd aeth heibio, cafodd yr Eglwys Gristianogolei synnu yn gyftal a'i forri, gan ymgais gwrthun * i cdyrchafu pwys y Dadguddiad Crist-ianogol, megis yr honnid, trwy ddad-ymchwelyd un o'r prif egwyddorion hynny o grefydd natur ag a gyfrifafid dros oesoedd o'r blaen fel y sylfaen, ar yr hon y gorphwys holl Oruwch-adeiladaeth Dadguddiad. Y dyb neu'r nosiwn o fod egwyddor ansylweddol mewn dyn tan anghenrhaid i fyw ar ôl ymddattodiad y corph, heb weithrediad digyfrwng o eiddo Duw i'w dinystrio hi; yr athrawiaeth o fod yr enaid yn anfarwol, a gondemniwyd ac a wawdiwyd megis dyfais Philo-sophyddiaeth baganaidd. Marwolaeth addarluniwyd fel llwyr ddiffoddiad o'r holl ddyn; a'r athrawiaeth efangyl-aid am adgyfodiad y corph, mewn cyflwr gwell, i dderbyn drachefn ei drigiannydd anfarwol, a ddyrchafwyd i'r

* Ymofyniadau mewn perthynas i Ddefnydd ac Ysryd, &c. *Llundain, 1777.*

i'r dirgelwch o ail-greu y dyn ag f'o wedi cael ei gwbl ddiddymmu gan farwolaeth. Pa fodd y gallai dyn wedi ei ddiddymmu unwaith gael ei ail-greu, yn y fath fodd a bod yr un dyn a fuafai gynt, a bwrw nad oedd un egwyddor o Unoliaeth, nac un peth angenrheidiol barhaus yn ei gyfansoddiad dechreuol; o ba ganlyniad neu berthynas i'r dyn y fydd, fyddai cyflwr y dyn a fydd; pahan y gofaw'n neu'r ymflinwn i ynghylch dedwyddwch neu drueni y dyn a gyfodir ym mhen oesoedd etto o'm lludw i, pan na's gallai y dyn hwnnw i ddyfod fod yr un â mi mewn un modd amgen, nâ thrwy fod rhai o'u mympwy yn dewis ei alw yr un, oblegid bod ei gorph ef i gael ei gyfansoddi o'r un defnydd ag fydd yn awr yngwneuthur i fynu fy nghorph i: Yr anhawfderau hyn nid eglurhawyd ond mewn modd ammherffaith iawn. Barnwyd yn ganmolïaeth ddigonol i'r fêrn ynghyd â'i holl anhawfderau, bod yr addewid o adgyfodiad y corph, yn debyg i dderbyn pwys a gwerthfawrowgrwydd newydd oddiwrthi hi (eithr y gwirionedd ydyw, y collai hi ei holl bwys pe sefydlid y fêrn uchod,
gan

gan na's byddai mwyach ond prophwydoliaeth am rywogaeth newydd o ddynion mewn amser i ddyfod, ac nid un math o addewid i neb dynion ag fy'n awr yn bod,) ac anfarwoldeb naturiol yr enaid a gyfrifwyd yn chwanegiad anweddus i Gredo Cristion, oblegid y rheswm hynod hwn, fef bod y pwngc wedi cael ei roesawu gan Baganiaid doeth a rhinweddol, ag na dderbyniafent ddim goleuni oddiwrth y Dadguddiad Cristianogol, nac, fel y tybid, oddiwrth un Dadguddiad boreuach 'chwaith.

Fe allafid disgwyl bu'sai y pryderus ofal hwn i ddiffodd pob pelydyryn o obaith, ag na thywynna oddiwrth addewidion gogoneddus yr Efengyl, gael ei ganlyn gan ymofstyngiad iselaf y deall i lythyren yr Ysgrythur, gan y pryder mwyaf gwyliadwrus dros awdurdod yr Ysgrifenyddion Sanctaidd, ynghydâ'r zêl wresoccaf i ymddiffyn pob amgylchiad yn Hanes Bywyd ein Hiachawdwr, ag a roddai awdurdod i'w Orchymynion, neu bwys i'w Addewidion, trwy ddyrchafu ardderchowgrwydd ei berson. Eithr mor anghyffon ydyw ffolineb dynol,

dynol, fel ag y mae'r un dynion ag oeddynt debyg'sid unwaith yn gofyn i bawb a fynnent iawn-gredu'r Efengyl, yn gyntaf ddad-ddysgu a dad-gredu pa beth bynnag oedd gan Philosophyddiaeth o'r cyd â'r Efengyl, fel pe nad allai rheswm a dadguddiad gyttuno mewn dim oll; yr un dynion, meddaf, fydd wed'yn ar brydiau eraill, yn dangos gwrthwynebrwydd i gredu dim a fyddo uwchlaw cyrhaeddiad rheswm: ac mewn trefn i ryfela yn erbyn dirgeledigaethau gydâ mwy o fantais, ni phetrufant wadu bod yr Yspryd a oleuafai y pregethwyr cyntaf wrth rod-di addysg â'u geneuau, ac a'u gwnelfai yn ddyfsgawdwyr anffaeledig i'r oes yn yr hon yr oeddynt yn byw, yn yr un modd hefyd yn eu cyfarwyddo ynghyfanfoddiad y llyfrau hynny, ag a adawfant er adeiladaeth oesoedd canlynol*. Y maent yn cymmeryd arnynt eu bod wedi canfod ymrefymmiad heb iawn gasgliadau

E

yn

* "Mynych y tyfiais nad wyf fi yn credu ysprydoliaeth yr Efangylwyr a'r Apostolion, megis ysgrifenyddion." Llythyrau Dr. Priestley at Dr. H. Rhan I. tu dal. 132.

yn yr Epistolau* ; a phethau amheü-
us yn hanes yr Efangylwyr ; a chan
appelio oddiwrth dyftiolaeth yr A-
postolion at eu tybiau eu hunain, ni
bu arnynt ofn dywedyd eu bod o'r
farn, mai pwngc ydyw *Cenbedliad*
Gwyrthiol ein Harglwydd, “ mewn
“ perthynas i'r hwn y mae pob dyn
“ mewn llawn rydd-did i feddwl,
“ fel yr ymddangofo'r dyftiolaeth
“ iddo, heb gyfiawn achos i neb feio
“ ar ei ffydd na'i enw fel Cristion†.”
A rhag i addefiad o'r farn chwithig
hon roddi rhy fach o dramgwydd, y
mae hi yn cael ei chanlyn gan ryw
awgrymmau tywyll ‡, meddwl dir-
gelaidd pa rai nid ym ni yn mawr-
ymflino am ei ddeongli ; ond y mae'r
pethau hyn debygid yn cael eu ham-
canu i barottôï'r byd a'i gadw rhag
fynnu, o's ym mhen ychydig y cy-
hoeddir rhyw beth mwy gwrthun
etto, o's mwy gwrthun all fod.

Yr ydym wedi ymgynnull y dydd
heddyw i goffâu Genedigaeth ein
Har-

* Hanes Llygredigaethau Cristianogrwydd,
Llyfr II. tu dal. 370.

† Llythyr at Dr. H. Rhan I. tu dal. 132.

‡ Llythyr at Dr. H. Rhan I. tu dal. 54.

Harglwydd. Nid megis Dydd Genedigaeth Prophwyd y sancteiddir y dydd hwn; ond fel Cylch-ŵyl flynyddol y ddamwain fawr honno a ragfynegafid gan yr holl Brophwydi ôl ynol er dechreuad y byd, ac yn yr hon y darfu i'r holl brophwydoliaethau ynghylch dull dyfodiad y Messias dderbyn eu cyflawniad mewn modd llawn allythyrennol. Yn y prophwydoliaethau, yn gyftal a'r digwyddiad ag fydd yn cyfateb iddynt, y mae'r Cenhedliad Gwyrthiol yn gwneuthur rhan mor arbennig, fel na's gallwn yn hawdd gael testynau i fyfyrion arnynt yn fwy addas i'r tymmor na'r amseroedd, nâ'r ddau bwngc hwn; sef pwys yr athrawiaeth hon, fel erthygl o'r ffydd Gristianogol, a digonolrwydd y dystiolaeth trwy yr hon y profir y weithred.

YN gyntaf mewn perthynas i bwys yr athrawiaeth hon, fel erthygl o'r ffydd Gristianogol; y mae yn eglur mai ei Cenhedliad Gwyrthiol ydyw sylfaen yr holl wahaniaeth rhwng Crist, fel dyn, ac unrhyw Brophwyd arall. Pe buasai Cenhedliad yr Iesu yn y ffordd naturiol; pe ffrwyth

E 2

priodas

priodas Mair â'i gwr a fuasai efe; ei gyfrinach ef â'r Duwdod nid allasai fod o wahanol fath, oddiwrth yr hyn ag allasai un dyn arall ei gael yn gyftal ag yntau; nid allasai, meddaf, fod yn gyfrinach uwch yneirhyw, nâ'r hyn ag oedd y Prophwydi yn fwynhâu, pan y goleuid eu meddyliau gan ddy-lanwadau anarferol yr Yspryd Glân. Yr wybodaeth a roddid i'r Iesu, a allasai yn wir fod yn eglurach ac yn helaeth-ach, nâ dim a gyfrennid i un Pro-phwyd o'r blaen; eithr rhaid fuasai i'r dull a'r modd o gyfrannu fod yr un. Yr Ysgrythyrau Sanctaidd a lefarant iaith wahanol iawn. Hwyl a ddywed-ant wrthym, i'r "un Duw a lefarodd " gynt wrth y Tadau trwy y Pro-phwydi, lefaru wrthym ni yn y " dyddiau diweddaf hyn trwy ei Fab*;" gan eglur-sefydlu gwahaniaeth rhwng Cristianogrwydd a Dadguddiedig-aethau blaenorol ar y gwahaniaeth fydd rhwng urddas y ddau enw Pro-phwyd Duw, a Mab Duw. Y mae Moses, Deddfwr mawr yr Iuddewon, yn cael ei ofod allan yn llyfr y DEU-TERONOMIUM megis goruwch yr holl

* Heb. i. 1, 2.

holl Brophwydi canlynol, o herwydd ei gyfrinach agos ef â Duw, o herwydd amrywiaeth ei wyrthiau, ac o herwydd yr awdurdod â'r hon y cynnyfgaeddwyd ef. " Ac ni chododd
 " Prophwyd etto yn Israel megis Mo-
 " fes, yr hwn a adnabu'r Arglwydd
 " wyneb yn wyneb; ym mhob rhyw
 " arwyddion a rhyfeddodau, y rhai
 " yr anfonodd yr Arglwydd ef i'w
 " gwneuthur yn nhir yr Aipht ar
 " Pharaon ac ar ei holl weision, ac ar
 " ei holl dir ef, ac yn yr holl law
 " gadarn, ac yn yr holl ofn mawr,
 " y rhai a wnaeth Moses yngolwg
 " holl Israel*." Etto y Prophwyd
 mawr hwn wedi ei gyfodi i fod yn
 arweinydd ac yn ddeddfwr i bobl
 Dduw; hwn ag oedd fwyaf o'r holl
 Brophwydi, wrth yr hwn y llefarodd
 yr Arglwydd wyneb yn wyneb, fel y
 llefarai gwr wrth ei gyfaill; oedd yn
 dwyn, fe ddywedir wrthym, i'r Iesu,
 y berthynas oftyngedig o was i fab†.
 A rhag i neb dybiaid nad oedd y
 rhagoriaeth o du'r Mab ddim 'chwan-
 eg nâ rhagoriaeth y swydd i'r hon yr

E 3

ap-

* Deut. xxxiv. 10—12. † Heb. iii. 5, 6.

appwyntiwyd ef; fe ddywedir wrthym, fod y Mab yn “uwch nâ'r
 “angylion,” gan ei fod yn “ddif-
 “gleirdeb gogoniant Duw, ac yn
 “wir lun ei berson ef*,” ei fod ef y
 “Duw yr hwn y mae ei orseddfainge
 “yn oes oesoedd, a theyrn-wialen
 “ei deyrnas yn deyrn-wialen union-
 “deb†:” A'r ardderchowgrwydd
 goruchel hwn o eiddo'r Mab a ofodir
 ger ein bronnau fel annogaeth i ufudd-
 dod parchus i'w orchymynion, ac ym-
 orphwyfiad ar ei addewidion. Hyn
 yn wir yw'r peth fydd yn rhoddi'r
 fath awdurdod i'w eirchion, a'r fath
 ddianwadalwch i'w holl athrawiaeth,
 ag a wna ffydd ynddo ef fod yn ddy-
 ledswydd gyntaf mewn crefydd. Pe
 na buasai Crist ond Prophwyd yn
 unig, yr un peth fu'fai credu yng
 Nghrist a chredu yn Ioan Fedyddiwr.
 Y cennadwriaethau a gyhoeddid dros
 Dduw gan Grist, a chan Ioan Fe-
 dyddiwr, a allasent yn wir fod yn
 wahanol; a phwys y gwahanol gen-
 nadwriaethau yn anghystadl; ond
 rhaid mai yr un fuasai'r egwyddor o
 ffydd yn y naill a'r llall.

ODDI-

* Heb. i. 3—6.

† Heb. i. 8.

ODDIYMA yr ymddengys, bod y gyfrinach ag oedd Crist, fel dyn, yn gynnal â Duw, yn wahanol mewn rhyw oddiwrth yr un ag oedd y mwyaf o'r Prophwydi wedi ei mwynhâu erioed; ac etto pa fodd y gallai fod yn wahanol, oddieithr yn y graddau o fynychdra ac agoster, ni bydd drachawdd i ni eglurhâu, oni bydd i ni lynu wrth y ffydd a draddodwyd i ni oddiwrth y prif oesoedd, a chredu i'r Gair Tragywyddol, yr hwn oedd yn y dechreuad gydâ Duw, ac yn Dduw, gyffylltu y peth sanctaidd a ffurfiwyd yng nghrôth Mair ag ef ei hun yn y fath fodd, ag y darfu i'r ddwy natur fyned yn un person, yn yr amfer y beichiogodd y Forwyn gyntaf. Rhwng Duw ac un bôd byw o hanffod neulluedig wahanol oddiwrth y Duwdod, nid allai un cymmundeb arall gymmeryd lle, ond yr hyn a darddai oddiwrth weithrediad Yspryd Duw ar fwydd-gynheddfau'r hanffod wahanol. Hwn yw'r cymmundeb a fwynhaodd y Prophwydi. Ond yr oedd yr Iesu, yn ôl y brif athrawiaeth, wedi ei uno yn y cyfryw fodd â'r byth-fywiol air, fel ag yr oedd hanffod y dyn yn cael ei wneuthur i fynu
o'r

o'r undeb hwn*. Ni chawn i yn wir
yr ymadrodd pendant hwn, bod han-
fod Mab Mair o'r dechreuad yn
sefyll,

* Felly y dywaid Theodoret yn y bedwarydd
o'i faith gyd-ymddiddanion ynghylch y Drindod,
a gyhoeddwyd dan enw Athanasius. Credadyn
Iawn-ffyddiog ac Apolinariad ydynt y personau
sy'n llefaru yn y cyd-ymddiddan hwn. Y mae'r
Apolinariad yn gofyn, Onid yw yr Iesu yn ddyn?
Y Credadyn a ettyb, Nid wyf fi yn gweled ei fod
yn ddyn heb y Gair; oblegid dala yr ydwyf fi
bod ei hanfod ef yn cael ei wneuthur i fynu o'i
undeb ef â'r Gair. I'r un ystyr y dywaid Joannes
Damascenus, ——— Y dwyfol Air nid unwyd
â chnawd ag oedd mewn bôd ar ei ben ei hun o'r
blaen, eithr gan drigo heb gael ei gyfyngu yng
ngrôth y Forwyn bur, efe yn ei sylwedd ei hun,
o waed glân y fyth ddiwair wryf, a gymmerodd
arno gnawd wedi ei fywiocâu gan enaid rhesym-
mol a deallus, gan gymmeryd atto flaen-ffrwyth
defnydd anianol dyn, FEL AG Y GWN-
AETHPWYD Y GAIR EI HUN YN SYL-
WEDD I'R CNAWD. Am y Ffydd Iawn-
gred, Llyfr 3. Pennod II. A thrachefn, yn y
VII fed Bennod. ——— Sylwedd Duw'r Gair a
gnawdiwyd yn y fath fodd a dyfod yn sylwedd i'r
cnawd. Felly hefyd, Gregory Nazianzen, O's
dywaid neb i'r Dyn gael ei ffurfio yn gynta', ac
yna i Dduw ei wisgo am dano, Melldigedig f'o.
——— O's dywaid neb mai yn ffordd ei räs yr
oedd Duw yn gweithio ynddo ef megis prophwyd
arall, heb undeb hanfodol ag ef; heb ardderchog
weithrediadau gräs y b'o, neu yn hytrach llanwer
ef â gweithrediadau gwrthwyneb o eiddo'r fall.
Epistol at Cledon. I.

sefyll, a byth i sefyll, yn ei Undeb
 â'r Gair; ni chawn ni mo'r ymadrodd
 hwn mewn cynnifer o eiriau yn yr
 Ysgrythyr. O na buasai yr angen-
 rheidrwydd heb erioed gyfodi o ofod
 allan amlygiadau Dadguddiad mewn
 ymadroddion dyfnion philosophaidd.
 Yr ysgrifennyddion ysprydoledig a
 draddodent eu hathrawiaethau mwyaf
 dyrchafedig mewn iaith fathredig,
 gan ymattal gymmaint ag oedd bosibl
 rhag dull philosophaidd o lefaru.
 Trwy geccraeth gysson gwrth-ddy-
 wedwyr, a'r anhawfderau a gyfodaf-
 ant; dysgawdwyr diweddarach, yn
 yr ymddiffyniad o'r un athrawiaethau,
 a ddygpwyd tan yr angenrheidrwydd
 annymunol o gymmeryd y fantais o
 fwy o fanyldra mewn iaith llai cyf-
 fredin.

Ond o's na chawn ni y pwngc wedi
 ei dystio yn yr un geiriau yn yr
 Ysgrythyr, ni gawn yn yr Ysgrythyr
 yr hyn a ddaw i fynu yn brawf eglur
 o'r pwngc. Ni welwn yno gynhedd-
 fau gwahaniaethol y ddwy natur, sef
 y Ddynol a'r Ddwyfol, yn cael eu
 priodoli i'r un person. Yr ydym yn
 darllain am yr Iesu, iddo ddioddef
 oddiwrth

oddiwrth newyn a lludded : Iddo
wyle gan dristwch, a'i gythryblu gan
ofn ; Ei fod yn ddarostyngedig i holl
ddrygau'r natur ddynol, oddieithr
gogwydd i bechu. Yr ydym yn
darllain am yr un Iesu, fod iddo
“ Ogoniant gydâ'r Tâd cyn bod y
“ byd* ;” mai “ trwyddo ef y cre-
“ wyd pob dim†, a'r fydd yn y nef-
“ oedd, ac fydd ar y ddaear, yn
“ weledig ac yn anweledig ; pa un
“ bynnag ai thronau, ai arglwydd-
“ iaethau, ai tywyfogaethau, a'i
“ meddiannau ; pob dim a grewyd
“ trwyddo ef ac erddo ef ‡ ;” a'i fod
ef “ yn cynnal pob peth trwy air ei
“ nerth§.” Ac mewn trefn i ni ddeall
mewn rhyw fefur, pa fodd y gallai
gwendid a pherffeithrwydd gyd-
gyfarfod yn llyn yn yr un person ;
fe ddywedir wrthym gan St. Ioan, i'r
“ Gair gael ei wneuthur yn Gnawd.”

Y MAE'n eglur gan hynny, mai
athrawiaeth yr Ysgrythyr Lân, ac nid
dim amgen, oedd yr hon a ddyfsgai'r
tadau mewn geiriau wedi ei benthycu
o yf-

* Ioan xvii. 5.

† Colof. i. 16.

‡ Ioan i. 3.

§ Heb. i. 3.

o ysgolion Philosophyddiaeth, pan y dywedent mai undeb â'r digreedig Air ydoedd yr unig sylfaen a'r wir egwyddor o berfonoliaeth a diwahan hanfod ym Mab Mair*. Athrawiaeth yn yr hon y bu'fai Cenhedliad Gwyrthiol yn cael ei roddi ar ddeall, pe buafai'r peth heb gael ei ofod i lawr yn yr hanes; gan na fuafai dyn wedi ei ymddwyn yn y ffordd gyffredin, yn derbyn egwyddorion ei hanfod oddiwrth ddim heblaw galluoedd naturiol cenhedliad. Undeb â'r Natur Ddwyfol nid allasai fod yn sylfaen neu yn brif egwyddor o hanfod ag
fu'fai

* Duw y Gair, trwy ei gnawdoliaeth a gymmerth y natur ddynol, nid fel ag y mae hi yn ymddangos yn amgyffred y meddwl, (oblegid ni buafai hynny ond twyll a ffug o gnawdoliaeth) nac fel ag y mae hi yn cael ei hamgyffred yn y rhyw gyffredinol, (oblegid ni chymmerodd ef bob sylweddau, hynny yw, sylwedd pawb o'r rhyw,) eithr efe a gymmerodd natur, fel ag y mae hi yn bod mewn hanfod neullduol, ac yn cyfatteb yn un â natur yn y rhyw, (oblegid efe a gymmerth flaenffrwyth ein defnydd ni) yr hon nid oedd mewn gwir hanfod ar ei phen ei hun o'r blaen cyn iddo ef ei chymmeryd hi, eithr a dderbyniodd ei hanfod yn ei sylwedd ef, o herwydd sylwedd Duw'r Gair, a wnaethpwyd yn sylwedd i'r Cnawd. Joann. Damascen. ynghylch y Ffydd Iawngred, Llyfr 3. Pennod XI.

fu'fai wedi deilliaw mewn ffordd naturiol o Adda; a'r undeb mynwesol hwnnw rhwng Duw a dyn ym mherfon y Prynwr, ag y mae'r Ysgrythyrau mor eglur yn ei ddysgu, a fuasai yn ammhofiblwydd naturiol.

O N D nid rhaid i ni fyned cuwch, a Dwyfol Natur ein Harglwydd, i brofi ei Wyrthiol Genhedliad. Yr ydoedd yn angenrheidiol i'r drefn o Brynedigaeth trwy waith y Prynwr yn ei offrymmu ei hun fel diwyg Aberth, i'r dull o'i Genhedliad ef fod yn y fath fodd, fel na byddai ef mewn un gradd gyfrannog o halogrwydd naturiol y rhyw syrthiedig, ag y daethai ef i wneuthur cymmod dros eu heuogrwydd, ac na byddai 'chwaith wedi ei gau dan gondemniad cyffredin hiliogaeth Adda. Ym mha beth y mae llychwinad pechod gwreiddiol yn gynnwysedig, ac ym mha fodd y mae'n ymdannu, nid fy amcan presennol yw ymosyn. Y mae'n ddigon fod pechod Adda trwy ordeiniad Rhagluniaeth, wedi cyd-gau ei holl hiliogaeth dan gosp. " Yn Adda, " medd yr Apostol, y mae pawb yn "meirw."

“meirw*.” A thros lawer o fywyd-
 au wedi eu fforffetto nid all’fai un
 bywyd a hwnnw wedi ei fforffetto ei
 hun, fod yn un math o bridwerth.
 Ac nid all’fai yn unig o herwydd barn
 Duw, yr hon fy’n bwrw’r holl eppil i
 farw am gamwedd y cyn-dad; ond
 hefyd, trwy euogrwydd personol ei
 bechodau ei hun, y mae pob un a
 ddaeth trwy ddisgyniad naturiol o
 lwynau Adda, yn ddyledwr i Ddwy-
 fol Gyfiawnder, ac yn anghyfaddas i
 fod yn gyfryngwr dros ei frodyr.
 “Mewn llawer o bethau,” medd
 St. Iago, “yr ydym ni bawb yn
 “llithro†. O’s dywedwn nad oes
 “ynom bechod, yr ydym yn ein
 “twyllo ein hunain,” medd St. Ioan,
 “a’r gwirionedd nid yw ynom‡. Ac
 “o phecha neb, y mae i ni eiriolwr
 “gydâ’r Tâd, Iesu Grist y cyfiawn;
 “ac efe yw’r iawn dros ein pechodau
 “ni§.” Ië nyni Gristianogion ydym
 bawb yn llithro, oll fel eu gilydd,
 hyd yn oed y pennaf a’r gorau o
 Gristianogion, yr Apostolion. Eithr
 y mae St. Ioan mewn modd eglur yn
 gwahaniaethu yr eiriolwr cyfiawn
 F oddiwrth

* 1 Cor. xv. 22.

† 1 Ioan i. 8.

‡ Iago iii. 2.

§ 1 Ioan ii. 1.

oddiwrth y werin gyffredin o bechaduriaid. Braint bresennol yn deilliaw oddiwrth y iawn a wnaethpwyd drosom, ydyw'r gallu fydd gan Grifftion, trwy gynhorthwy Yspryd Duw, i gyrraedd y graddau hynny o burdeb ag a roddo iddo hawl i freintiau canlynol Prynedigaeth: ac ni's gallai yr hwn dan ymgyrch pob temptasiwn a gadwodd y fath ddiniweidrwydd difrycheulyd, ag a ry' deilyngdod ac effeithiolaeth i'w Aberth a'i Eiriolaeth, fod o nifer y rhai, yr oedd eu camweddau yn galw am iawn, a'u gwendidau mewn diffyg o Ddwyfol gynhorthwy, i'w nerthol gyfodi hwynt oddiwrth weithredoedd meirwon i wafanaethu y Duw Byw. Mewn gair, yr oedd condemniad a drygioni hiliogaeth Adda yn gyffredinol. I dynnu yn ôl y sentens gyffredinol, ac i lanhau y llwgr cyffredinol, rhaid oedd cael Prynwr pur oddiwrth bob brycheuyn o euogrwydd gwreiddiol a gweithredol. A chan nad allai dyn wedi ei ymddwyn yn y ffordd naturiol lai nâ bod o'r rhyw halogedig; y purdeb gofynol i effeithioli Cymmod y Prynwr, a'i gwnai yn angenrheidiol, i ddull ei Genhedliad fod yn oruwchnaturiol.

Yn llyn y gwelwch gyffylltiad
 angenrheidiol y Cenhedliad Gwyrthiol
 agerthyglau eraill y ffydd Grist'nogol.
 Cnawdoliaeth y Dwyfol Air, a dyfstr
 mor llawned gan St. Ioan, ac a aw-
 grymmir atto mor eglur mewn aneirif
 fannau yn yr Ysgrythyrau Sanctaidd,
 a fuasai yn hollol ammhofibl mewn
 un ffordd arall; a Chymmod y Prynwr
 yn anghyfattebol ac yn aneffeithiol.
 Am hynny, pe na bu'fai cenhedliad
 gwyrthiol ein Harglwydd yn gwneu-
 thur un rhan o hanes yr efengyl,
 galleid ymddiffyn y pwngc megis peth
 sy'n cael ei ddeall a'i arwyddocâu yn
 amlwg yn athrawiaeth yr efengyl.

Ar y llaw arall, nid anhawdd dan-
 gos, bod y Cenhedliad Gwyrthiol, o's
 unwaith y caniatteir, yn naturiol yn
 dwyn i fynu ar ei ôl athrawiaethau
 mawrion y Cymmod a'r Cnawdoliaeth.
 Gwyrthiol Cenhedliad ein Harglwydd
 fydd yn arwyddocâu rhyw ddiben
 uwch o'i ddyfodiad, nâ chyflawni
 fwydd dysgawdwr yn unig. Gorchwyl
 dysgawdwr a allasai gael ei gyflawni
 gan ddyn, wedi ei oleuo gan yspryd
 prophwydoliaeth. Oblegid pa addysg
 bynnag a allo dynion dderbyn, gallai
 dyn fod yn offeryn i'w chyfrannu.

Pe addysgu gan hynny a fuasai unig ddiben dyfodiad ein Hiachawdwr, dyn yn unig a dim amgen a allasai wneuthur yr holl orchwyl; a'r Cenhedliad goruwch-naturiol a fu'fai yn wyrthiau afreidiol. Yr hwn a ddaeth gan hynny yn y ffordd wyrthiol hon, a ddaeth ar neges nad allai un dyn heb fod yn ddim amgen mo'i gyflawni. Efe a ddaeth i fod yn bech-aberth drosom ni, "fel y'n gwnelid ni yn gyfiawn-
" der Duw ynddo ef*."

MOR ddiwahan gan hynny ydyw cyssylltiad y peth anarferol hwn â phrif athrawiaethau'r Efengyl, fel y gellir yn gyfiawn ei gyfrif yn gangen anhepgor o drefn Prynedigaeth: ac nid ystyrid y peth mewn un goleuni amgen gan St. Paul, yr hwn fydd yn crybwyll am dano ym mysg nodau gwahaniaethol y Prynwr, ei fod "wedi
" ei wneuthur o wraig†." Yn yr ymadrodd byr hwn, y mae St. Paul yn dwyn tystiolaeth hynod i wirionedd hañes yr efengyl am y peth hwn. A
chwybwi,

* 2 Cor. 5. 21.

† Gal. iv. 4. "Nid oes un cyfeiriad at y
" Cenhedliad Gwyrthiol nac yn Llyfr yr Actau,
" nac yn un o'r Epistolau." Llythyrau Dr. Priest-
ley at Dr. H. tu dal. 53.

ebwychwi, fy mrodyr, nid felly y
dysgafoch Grist, fel na dderbyniwch
dyftiolaeth St. Paul o flaen barn ehud
y sawl fydd wedi rhyfygu cyhuddo
y “llestr etholedig” hwn o eiddo yr
Arglwydd o gyfeiliornad ac anghy-
wirdeb.

Y MAE llai o sylw yn wir i gael ei
wneuthur o opiniwn y dynion hyn;
oblegid yr anwybodaeth a ddangosant
o wir fanteision a phriodol gyffyllt-
iadau eu barn eu hunain. Nid digonol
oll i’w pwrpas, ydyw bod yn ddistaw
ac yn ddi-zêl dros y grediniaeth o’r
Cenhedliad Gwyrthiol. Rhaid iddynt
arferyd zêl a thaerni dros yr anghre-
diniaeth o hono; o’s mynnant wneu-
thur gwyr synhwyrol yn brofelitiaid
i’w hathrawiaeth Sofiniaidd hwynt.
Rhaid iddynt ei wrthbrofi; cyn byth
y dygont yr Efengyl i’r peth ag y mae
eu ffordd hwy o ddeongli yn ei gwneu-
thur; sef dim ond crefydd natur,
crynodeb o’r Ddeistiaeth ymarferol
orau, wedi ei chadarnhâu trwy aw-
durdod goruchel wobrwyon ac ar-
fwydus gospedigaethau, mewn bywyd
i ddyfod; y rhai wedi’r cyfan nid yd-
ynt wir wobrwyon na chospedigaeth-

au, ond mwynhâd a dioddefaint rhyw
dô newydd o ddynion ag fydd i gael
eu gwneuthur o hên ddefnyddiau, ac
am hynny nid ynt yn gosod un
rhwymedigaeth, pan gyd-gorphorer
egwyddorion y defnyddiwr ag eiddo'r
Sofiniad ynghredo berffeith - lawn
Unitariad yr oes hon.

WEDI gweled pwys yr athrawiaeth
am y Cenhedliad Gwyrthiol, fel er-
thygl o'n ffydd; ystyriwn yn y lle
nesaf ddigonolrwydd y dystiolaeth
trwy yr hon y profir y weithred.

Y MAE gennym dros y pwngc
dystiolaeth bendant, dau o'r pedwar
Efangylwr: tyftiolaeth St. Matthew,
yr hwn y cyhoeddwyd ei Efengyl yn
Judea ym mhen ychydig o flynydd-
oedd ar ôl Esgyniad ein Harglwydd;
a thyftiolaeth St. Luc, yr hwn y
cyfansoddwyd ei hanes, fel y gellir
casglu oddiwrth ragymadrodd byr yr
awdwr, i ragflaenu y drwg ag oedd
i'w ofni oddiwrth ryw rîth hanefion
o fywyd ein Hiachawdwr, yn y rhai
yr oedd y gwirionedd, mae'n debyg,
wedi ei gymmyfgu â llawer o ofer-
chwedlau. Y mae'n hynod, bod gen-
nym hanes o'r Cenhedliad Gwyrthiol
yn y gyntaf o'r pedair Efengyl; yr
hon

hon a ysgrifenwyd ar amser pan ydoedd raid bod llawer o berthynafau Joseph a Mair etto'n fyw, gan y rhai y gallasai'r hanes, o's nad oedd wir, yn hawdd gael ei gwrthbrofi : ei bod hi hefyd yn Efengyl St. Luc ; yr hon a ysgrifenwyd i wasaneth neullduol y Cenhedloedd crediniol, ac i'r diben amlwg o ddarparu crynodeb o bethau, nad oedd na dadl nac amheuaeth yn eu cylch, ac i ostegu chwedlau nad oedd iddynt na sail na thadog. Onid trwy neullduol ragluniaeth Dduw, y trefnwyd i ddwy gangen fawr y brif eglwys ; cynnulleidfaoedd yr Hebreaid, y rhai yr ysgrifenodd St. Matthew iddynt, a chynnulleidfaoedd y Groegiaid, i'r rhai yr ysgrifenodd St. Luc ; gael hanes eglur o'r Cenhedliad Gwyrthiol bob un yn ei Hefengyl briodol ei hun ? Neu o's ystyriwn ni dystiolaeth yr ysgrifenyddion yn unig, megis hanesyddion yr amferoedd yr oeddent yn byw ynddynt, heb edrych ar eu hysprydoliaeth, yr hyn nid addefir gan y gwrthwynebwr ; onid oedd Matthew a Luc, Matthew, un o ddeuddeg Apostol ein Harglwydd, a Luc, cydymmaith St. Paul, yn ddigon addas i chwilio sicrwydd y pethau a adrodd-

adroddasant yn eu hanes? A ydyw yn debygol iddynt 'sgrifenu pethau ar gefn chwedl gwlad, heb eu manol-chwilio? Neu a gadwyd y peth i Unitariaid y ddeunawfed oes, i ddwyn eu cyfeiliornadau i'r amlwg? Yr ydoedd St. Luc yn ei farnu ei hun wedi ei gymhwyso yn neullduol dda i'r gorchwyl ag oedd ganddo mewn llaw, trwy ei fanol-wybodaeth o'r hanes, a gymmerasai arno i 'sgrifenu, yn ei holl amgylchiadau o'r dechreuad. Fe ddywedir yn wir gan ysgrifenydd mawr ei hynafiaeth, ac uchel mewn cymmeriad, i'r Efengyl hon gael ei gwneud i fynu o bregethau St. Paul.

" Luc, cydymmaith St. Paul," medd Irenæus, " a ddododd yn ei lyfr yr

" Efengyl a bregethid gan yr Apostol

" hwnnw." Wedi sylwi hyn ym mlaen llaw, gwrandewch attolwg, ar yr hanes a rydd St. Luc am y gorchwyl a gymmerasai mewn llaw.

" Minnau a welais yn dda, wedi i mi

" ddilyn pob peth yn ddyfal o'r

" dechreuad, ysgrifenu mewn trefn

" attat, O ardderchoccaf Theophilus,

" fel y cait wybod sicrwydd am y

" pethau y'th ddyfsgwyd ynddynt."

Gellid troi yr adnod ddiwetha' yn fwy llythyrennol,

llythyrennol, “ fel y caith wybod yn
 “ fanol am wirionedd yr athrawiaeth-
 “ au hynny y’th GATECEISIWYD
 “ ynddynt.” Gan hynny y mae E-
 fengyl St. Luc, o’s gellir cymmeryd
 gair yr ysgrifenydd am ei waith ei
 hun, yn esponiad ystoriaol o’r *Catecism*,
 a ddyfsgasai Theophilus, pan y gwnaed
 ef gyntaf yn Grifftion. Y ddau erthygl
 gyntaf, yn yr esponiad ystoriaol hwn,
 ydyw hanes genedigaeth y Bedyddiwr
 a beichiogiad gwyrthiol Mair. Y mae
 gennym gan hynny lawer rhagor nâ
 thyftiolaeth St. Luc, ynghyd â thyft-
 iolaeth St. Matthew, i sicrhâu gwir-
 ionedd y Cenhedliad Gwyrthiol: y
 mae tyftiolaeth St. Luc gennym fod
 y weithred hon yn rhan o’r addysg
 gateceisaidd foreuaf: yn rhan o’r
 catecism, yn ddiammau, ag oedd tro-
 edigion St. Paul yn ddyfsgu gan yr
 Apostol. Bydded hyn yntau yn ateb
 gennych, o’s gofyn neb i chwi reswm
 am y rhan hon o’ch ffydd; dywed-
 wch wrtho eich bod wedi dyfsgu cate-
 cism St. Paul.

ODDIWRTH yr hyn a ddywetpwyd,
 chwi welwch yn hawdd, fod sicrwydd
 y dystiolaeth am y Cenhedliad Gwyr-
 thiol yn cyfatted i fawr bwys yr
 athrawiaeth;

athrawiaeth ; a chwi a'i cyfrifwch yn wrth-ddadl o ychydig bwys, nad eill ymddiffynwyr diweddar y daliadau Unitariaidd roddi lliw tēg ar eu hachos truenus yn amgen, nâ thrwy wadu ysprydoliaeth yr hanesyddion sanctaidd, fel yr ymddangosont iddynt eu hunain yn rhydd i wrthod eu tyftiolaeth. Chwi a gofiwch, na chafodd athrawiaethau y Dadguddiad Cristianogol yn ddechreuol eu traddodi mewn crynodeb rheolaidd fel corph o Ddifinyddiaeth ; ond eu cydwau yn hanes bywyd ein Hiachawdwr. Dywedyd gan hynny, na ysprydølwyd mo'r pregethwyr cyntaf ynghyfansoddiad yr adroddiadau, yn y rhai y trosglwyddir eu hathrawiaeth, sydd agōs yr un peth a gwadu eu hyspyrdoliaeth yn gyfangwbl. Fe fydd ysgatfydd yn anodd gennych gredu, y byddai i'r rhai a gynnorthwyid gan Yspryd Duw wrth bregethu, gael eu gadael gan yr un Yspryd, wrth ysgrifenu yr hyn a bregethasent. Chwi a'i gwelwch yn dra anhebygol, y byddai i'r rhai ag oedd yn meddu ar y dawn o wahaniaethu ysprydion, fod heb y dawn i wahan-iaethu rhwng gwir ac anwir. Chwi a gofiwch un eifampyl sy'n cael ei choffâu, yn yr hon y datguddiodd St. Pedr gel-

wydd trwy oleuni Ysprydoliaeth : ac f'allai y byddwch chwi'n dueddol i dybiaid, na allai fod o lai canlyniad i'r Eglwys, i'r Apostolion a'r Efangylwyr gael eu nherthu i ddadguddio anwiredd yn hanes bywyd ein Hiachawdwr, nag i St. Pedr gael ei nerthu i ddatguddio celwydd Ananias ynghylch gwerthiad ei dŵr. Fe fydd i chwi dybiaid y peth yn anhebygol y byddai i'r rhai a arweinid gan yr Ys Pryd i bob gwirionedd, gael cennad i arwain yr holl Eglwys dros lawer o oesoedd i gyfeiliornad : gael cennad i adael ar eu hôl, fel coffadwriaethau gwirioneddol am fywyd eu Meistr, adroddiadau wedi eu casglu gydag ychydig o farn, neu ddychlyniad oddiwrth hanefion y dydd, oddiwrth bethau gwirioneddol a dychymmygol ag oedd yn cael eu tannu yn gynmysg. Nid yw'r hygoledd ag fy'n llyngcu y gwrth-ddywediadau hyn, tra y mae hi yn hidlo dirgeledigaethau, y ffydd a symmud fynyddoedd. Darfu i Eboniaid yr hên oesoedd, er lleied eu clod am ganfod a threiddio i bethau, lywio p'odd bynnag achosion y blaid, gydâ mwy o gallineb nag y gwnaeth ein Hunitariaid diweddar ni. Nid oeddynt hwy yn ammau yspydoliaeth

y llyfrau a dderbynient; ond hwý ní dderbynient ond un llyfr yn unig, sef copi twyllodrus o Efengyl St. Matthew, wedi ei gwtlogi o'r ddwy bennod gyntaf. Chwi a'i tybiweh yn fawr gadarnhâd o'r athrawiaeth mewn dadl; orfod ar y blaid a'i gwadodd gyntaf; er cuddio ei hanghrediniaeth, wrthod tair Efengyl, ac anafu y bedwaredd.

NID mewn geiriau gan hynny ac mewn ffurf, ond â chalonnau llawn o ffydd a diolchgarweh yr unwch chwi yngwasanaeth arbennig y dydd, a dychwelyd diolch i Dduw yr hwn a roddes ei unig-anedig Fâb i gymmeryd ein hanian arno, ac ar gyfenw i'r amser yma, i'w eni o Forwyn bûr. Chwi gofiweh yn wastadol mai mawr ddefnydd ffydd iachus, ydyw ei bod hi yn rhoddi yr annogaethau mwyaf effeithiol i fuchedd dda. Ni fydd i chwi gan hynny ymorphwys yn rheilyngdod ffydd egwyddorol. Eithr gwnewch eich gorau'n wastadol ar i'ch bucheddau harddu eich proffes—fel y “lle-
 “ wyrcho felly eich goleuni ger bron
 “ dynion, fel y gwelont eich gwei-
 “ thredoedd da chwi, ac y gogonedd-
 “ ont eich Tâd yr hwn fydd yn y
 “ nefoedd.”

DIWEDD.